

7:e årg. 1904.

Oktober.

N:o 4.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 2 kr.

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1904 .efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitage af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från hithörande områden. Därjämte skola i öfversiktlig form refereras viktigare *prejudikat* m. m. ur Sveriges administrativa praxis.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af doc. L. WIDELL såsom redaktionssekreterare. Därjämte hoppas redaktionen såsom hittills kunna påräkna medverkan till prejudikatafdelningen af kammarrådet d:r G. THULIN.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i December 1903.

P. Fahlbeck.

Hvarför en öfvergång till allmän rösträtt i vårt land bör ske i sammanhang med införandet af proportionella val till riksdagens andra kammare.

Af

Professor C. V. L. Charlier.

I ett par föregående uppsatser i denna tidskrift har jag sökt visa, att val i enmansvalkretsar på ett otillbörligt sätt gynna förefintliga majoritetspartier, så att en majoritet på $\frac{2}{3}$ af valmännen eller mera, vid vanliga val i enmansvalkretsar, är i stånd till att för sin räkning besätta så godt som alla representantplatser inom riksdagens andra kammare. För mig har denna slutsats varit bestämmande för min ställning till den nu föreliggande representationsreformen, och för mig står det rent ut som en olycka för vårt land, om man skulle öfvergå till allmän rösträtt utan att samtidigt sörja för att åtminstone de större minoritetspartierna bli tillnärmelsevis representerade inom den folkvalda kammaren.

Ehuru denna slutsats, under de gjorda förutsättningarna, synes mig vara nödvändig och knappast kunna kringgåas utan genom att kombinera en utsträckning af rösträtten med införandet af proportionella valmetoder, har jag funnit, att många politiskt insiktsfulla män — och särskildt bland dem, jag annars räknar till mina meningsfränder — ifrigt motsätta sig proportionalvalens införande och förmena, att den enda riktiga lösningen vore införandet af allmän rösträtt med bibehållande af val i enmansvalkretsar. Såsom jag genom samtal kunnat öfvertyga mig om, hvil-

ket också framgår af tidningsuttalanden i ämnet, beror detta, åtminstone i en del fall, därpå, att den af mig framhållna, genomgripande skillnaden mellan proportionella val och val i enmansvalkretsar icke blifvit tillräckligt klart framställd eller i alla händelser icke blifvit tillräckligt klart insedd. En inrotad misstänksamhet mot applicerandet af matematiska formler på det praktiska lifvet torde hafva gjort sitt till. Sannolikhetskalkylen har ännu ej tillkämpat sig den rangplats, den säkerligen en gång får vid tolkandet af samhällslifvets komplicerade företeelser. I alla händelser hvilat den af mig framställda satsen på en del undersökningar, som endast den matematiskt skolade förstår, och äfven om den, matematiskt sedt, i grunden är skäligen enkel, så torde man dock med fog kunna fordra, att en sats, som gör anspråk på att äga afgörande betydelse för en viktig samhällsfråga, skall vara så klart motiverad, att en hvar kan inse dess riktighet.

Efterföljande framställning vill lämna ett bidrag härtill. Redan i min första uppsats i detta ämne hade jag tillfälle att visa genom ett enkelt exempel ur statistiken, huru vid val i enmansvalkretsar majoriteterna alltid bli representerade utöfver sin numerär, samt att en majoritet på cirka $\frac{2}{3}$ af valmännen tar alla eller nästan alla platserna. Exemplet var hämtadt från 1902 års riksdagsmannaval i Sverige. Jag har nu haft tillfälle att i liknande syfte genomgå de senaste riksdagsmannavalen i Tyskland (1903) och skall meddela resultatet af denna undersökning. Därefter skall jag lämna en likaledes statistisk framställning af vissa förhållanden, som skulle inträda efter införandet af allmän rösträtt i vårt land, i händelse val i enmansvalkretsar då fortfarande komma till användning — förhållanden, som på ett drastiskt sätt belysa det majoritetsherravälde, som ett dylikt valsätt nödvändigt skulle medföra. Jag har anledning att hoppas, att både den ena undersökningen och den andra skola ha sitt intresse för alla dem, som önska en lycklig lösning af vår rösträtsfråga.

Statistiken rörande de tyska valen¹⁾ är så till vida betydligt öfverlägsen vår valstatistik, som den lämnar exakt uppgift om de röstsiffror, som tillfallit de olika partierna, ett förhållande, som möjliggjorts därigenom, att partierna i Tyskland intaga en viss officiell ställning. Det är därför mycket lätt att ur denna statistik härleda relationen mellan de olika partiernas röstsiffror och antalet af deras representanter inom riksdagen. Man får emellertid härvid icke förbise, att de tyska riksdagsmannavalen ej äro majoritetsval i sträng bemärkelse. Som bekant äro vid den första omröstningen endast de majoritetskandidater valda, som erhållit flere än hälften af de afgifna rösterna («absolut majoritet»). I de valkretsar, där ingen kandidat erhållit absolut majoritet, anställes nytt val mellan de båda kandidater, som erhållit de flesta rösterna. Den senare omröstningen kallas »engere Wahl» eller »Stichwahl». Tydligt är, att man för att bedöma valen i enmansvalkretsar är tvungen till att i första hand taga hänsyn till de resultat, som framgå af de första valen, och anse den vald, som därvid erhållit de flesta rösterna. För fullständighetens skull och äfven för att kunna bedöma skillnaden mellan majoritetsval med stickval²⁾ och vanliga majoritetsval har jag i det följande angifvit resultatet både enligt det första och enligt det andra valet. Jag skall längre ned ingå på frågan om dessa båda valsätts relativa förtjänster.

Den tyska statistiken upptar 12 olika politiska partier inom det tyska riket utom några af mindre betydelse. De olika partiernas numerär, antalet representanter vid vanliga majoritetsval och efter stickval samt tillhörande procenttal framgå af efterföljande tabell.

¹⁾ Uppgifterna om dessa äro hämtade ur »Vierteljahrshefte zur Statistik des deutschen Reichs» — Ergänzungsheft zu 1903, IV. Allgemeine Statistik der Reichstagswahlen von 1903.

²⁾ Jag tar mig friheten använda denna öfversättning af det tyska ordet, ehuru jag ej vet, om det hittills kommit till användning i det svenska språket.

Tab. I.

Sammanställning af de tyska riksdagsmannavalen 1903.

	Antal röster	%	Antal rep. vid 1:sta omr.	%	Antal rep. vid 2:dra omr.	%
Tysk-konservativa	948448	10.0	61	15.4	54	13.6
Tyska rikspartiet	333404	3.5	19	4.8	21	5.3
Nationalliberala	1317401	13.9	30	7.6	51	12.8
Frisinnade Föreningen	243230	2.6	1	0.3	9	2.3
» Folkpartiet	538206	5.6	7	1.8	21	5.3
Tyska Folkpartiet	91217	1.0	3	0.8	6	1.5
Centrum	1875273	19.7	105	26.5	100	25.2
Polacker	347784	3.7	18	4.5	16	4.1
Socialdemokrater	3010771	31.7	120	30.2	81	20.4
Antisemiter	244543	2.6	8	2.0	11	2.8
Bund der Landwirte	118759	1.2	4	1.0	4	1.0
Bondeförbundet	111375	1.2	4	1.0	4	1.0
Andra partier	248024	2.6	16	4.0	17	4.3
Obestämdt parti	55249	0.6	1	0.3	2	0.5
Stänkröster	11902	0.1	—	—	—	—
Summa	9495586		397		397	

Intet af de tyska partierna omfattar öfver hälften af valmännen. Störst är det socialdemokratiska med 31.7 % af väljarne, därefter kommer centrumspartiet med 19.7 % samt det nationalliberala med 13.9 % och det tysk-konservativa med 10.0 %. Af de 397 representantplatserna eröfrade socialisterna 120 (30.2 %) vid den 1:sta omröstningen, men förlorade vid stickvalen 39 platser, så att deras numerär i riksdagen uppgår till 81 (20.4 %). Centrum var vid första omröstningen i majoritet inom 105 valkretsar, förlorade 5 vid stickvalen, så att det mötte med 100 representanter vid riksdagen (25.2 %). Socialisterna erhöles således mindre antal representantplatser, än de enligt sin styrka borde ha haft, centrum något mera. Med afseende på socialisterna förklaras detta förhållande delvis af valkretsindelningen, som är till förfång för de stora städerna. Stickvalen ha också i allmänhet gått socialisterna emot, när de »sammhällsbevarande» partierna vid de trängre valen slutit sig tillsammans emot socialisterna.

Som intet parti inom Tyskland omfattar hälften, långt mindre $\frac{2}{3}$, af valmännen, kan ofvanstående tabell ej direkt lämna någon

belysning af frågan om relationen mellan majoritetsval och proportionella val. Vi måste för den skull gå till kretsar af mindre omfattning. Naturligast är då att följa den inom den tyska valstatistiken gjorda valkretsindelningen. Denna omfattar provinser eller »Regierungsbezirke» inom Preussen och Baiern samt för öfrigt de olika konungarikena, storhertigdömena, hertigdömena, furstendömena och hansestäderna inom det tyska riket samt riksländet Elsass-Lothringen. Af dessa har jag uteslutit sådana kretsar, som endast välja en riksdagsman, nämligen Reg. bezirk Sigmaringen, storhertigdömet Mecklenburg-Strelitz, hertigdömet Sachsen-Altenburg, furstendömena Schwarzburg-Sondershausen, Schwarzburg-Rudolstadt, Waldeck, Reuss äldre linjen, Reuss yngre linjen, Schaumburg-Lippe, Lippe samt hansestäderna Lübeck och Bremen.

De öfriga finnas sammanställda i efterföljande tabell.

Tab. II.

Distrikt.	Antal afgifna röster.	Största partiets			Antal representanter				
		Namn.	Antal röster vid 1:sta omr.	%	Helan antalet.	Största partiet vid 1:sta omr. %	Största partiet eller Stimmwahl. %		
Reg. Bez. Königsberg	163206	tysk-kons.	57412	35.2	10	6	60.0	6	60
» Gumbinnen	113573	tysk-kons.	78437	69.1	7	7	100.0	7	100
» Danzig	103031	polacker	33223	32.3	5	2	40.0	2	40
» Marienwerder	148685	polacker	62227	41.8	8	4	50.0	2	25
Stadt Berlin	326780	social.	218238	66.8	6	6	100.0	5	83
Reg. Bez. Potsdam	363711	social.	175200	48.2	10	5	50.0	3	30
» Frankfurt	201066	social.	68389	34.0	10	1	10.0	1	10
» Stettin	133893	tysk-kons.	55727	41.6	7	5	71.4	4	57
» Köslin	91227	tysk-kons.	50188	55.0	5	5	100.0	5	100
» Stralsund	37588	tysk-kons.	9812	26.1	2	1	50.0	1	50
» Posen	186406	polacker	119077	63.9	10	8	80.0	8	80
» Bromberg	115023	polacker	58978	51.3	5	3	60.0	3	60
» Breslau	269352	social.	90937	33.8	13	4	30.8	4	31
» Oppeln	250094	centrum	150246	60.1	12	10	83.3	10	83
» Liegnitz	193366	fris. folkp.	60249	31.1	10	3	30.0	7	70
» Magdeburg	211561	social.	87678	41.5	8	4	50.0	2	25
» Merseburg	205335	social.	80341	39.1	8	3	37.5	2	25
» Erfurt	78003	social.	26442	33.9	4	1	25.0	0	0
Prov. Schl. Holstein	247631	social.	109810	44.3	10	7	70.0	5	50
» Hannover	447942	nationallib.	130617	29.1	19	7	36.8	9	47
Reg. Bez. Münster	113712	centrum	86350	75.9	4	4	100.0	4	100
» Minden	101240	centrum	34877	34.4	5	2	40.0	3	60

Distrikt.	Antal afgifna röster.	Största partiets			Antal representanter				
		Namn.	Antal röster vid 1:sta omr.	%	Hela antalet.	Största partiet vid 1:sta omr.	%	Största partiet efter Steinhilff.	%
Reg. Bez. Arnsberg	351598	centrum	107810	30.6	8	3	37.5	2	25
» Wiesbaden	160334	social.	49608	31.0	6	3	50.0	1	17
» Kassel	146576	social.	43938	30.0	8	3	37.5	0	0
» Cöln	159103	centrum	96906	60.9	6	6	100.0	6	100
» Düsseldorf	466497	centrum	183393	39.3	12	8	66.7	8	67
» Koblenz	111773	centrum	65683	58.8	6	5	83.3	4	67
» Trier	147028	centrum	101402	69.0	6	5	83.3	5	83
» Aachen	94447	centrum	83098	88.0	5	5	100.0	5	100
» Oberbayern	207608	centrum	90439	43.6	8	6	75.0	6	75
» Niederbayern	83547	centrum	49016	58.7	6	4	66.7	4	67
» Pfalz	150887	centrum	45299	30.0	6	1	16.7	0	0
» Oberpfalz	74578	centrum	52264	70.1	5	5	100.0	5	100
» Oberfranken	101983	centrum	33559	32.9	5	3	60.0	2	40
» Mittelfranken	131358	social.	47974	36.5	6	2	33.3	1	17
» Unterfranken	110047	centrum	63236	57.5	6	6	100.0	6	100
» Schwaben	118870	centrum	71003	59.7	6	6	100.0	6	100
Konungar. Sachsen	750798	social.	441764	58.8	23	22	95.7	22	96
» Württemberg	363387	social.	99743	27.5	17	6	35.3	4	24
Storhert. Baden	329880	centrum	134159	40.7	14	9	64.2	7	50
» Hessen	193825	nation.-lib.	68865	35.5	9	5	55.6	6	67
» Meckl. Schw.	120590	social.	49778	41.3	6	3	50.0	1	17
» Sachs.-Weimar	60909	social.	26247	43.1	3	3	100.0	1	33
» Oldenburg	57225	social.	17971	31.4	3	2	66.7	0	0
Hertigd. Braunschweig	79022	social.	36369	46.0	3	3	100.0	1	33
» Sachs.-Mein.	41311	social.	16681	40.4	2	1	50.0	1	50
» Sachs.-Cob.-Gotha	41575	social.	19299	46.4	2	2	100.0	1	50
» Anhalt	61036	social.	27672	45.3	2	1	50.0	0	0
Hamburg	161320	social.	100112	62.1	3	3	100.0	3	100
Riksl. Els. Lothringen	282413	Els.-Lothr.	101921	36.1	15	10	66.7	9	60
Tyska riket	9495586								

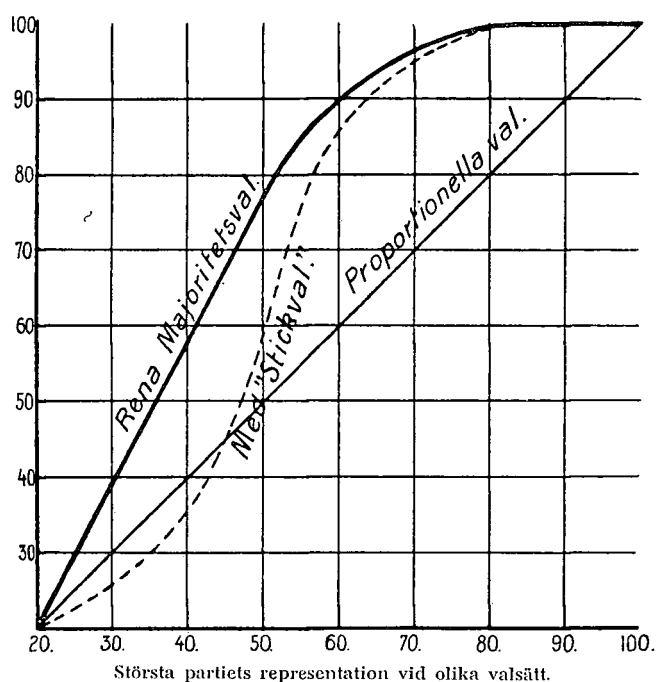
Den 1:sta kolumnen upptar distriktets namn; den 2:dra antalet inom distriktet afgifna giltiga röster; den 3:dje det *största* partiets namn; den 4:de det antal röster, som tillfallit det *största* partiet vid den första omröstningen; den 5:te detta röstetal i procent af hela antalet inom distriktet afgifna röster; den 6:te hela antalet riksdagsmän inom hvarje distrikt (= antalet valkretsar inom detta distrikt); den 7:de det antal representanter, som skulle ha tillfallit det *största* partiet i händelse den första omröstningen skulle ha betraktats som vanligt majoritetsval; den 8:de detta tal i procent af hela antalet riksdagsmän inom distriktet; den 9:de det *största* partiets representantantal inom hvarje distrikt efter stickvalen; den 10:de detta tal i procent af distriktets hela representantantal.

Då det närmast är frågan om att undersöka, huru stor del af representantantalet tillfaller stora majoritetspartier, hade jag kunnat inskränka denna undersökning endast till sådana distrikt, där det största partiet omfattar mera än hälften af valmännen. Det visar sig emellertid, att det största partiet, äfven om det endast omfattar 30—40 % af valmännen, har en bestämd tendens att öka sitt representantantal på de mindre partiernas bekostnad. Sålunda utgjorde de tysk-konservativa i distriktet Königsberg det största partiet med 35.2 % af valmännen, men eröfrade 6 platser af 10 (alltså 60 %), i Hannover voro de nationalliberala 29 % af valmännen, men tillsatte 37 % af platserna o. s. v.

Af tabellen framgår öfvertydligt, att en majoritet på mera än 50 % af valmännen tager större delen af platserna, där den ej tager alla. I distriktet Gumbinnen utgöra de tysk-konservativa 69 % och eröfra 7 platser af 7. I Berlin voro socialisterna 67 % af valmännen och eröfrade (vid 1:sta omröstningen) alla 6 platserna. I distriktet Köslin med 55 % tysk-konservativa få dessa alla 5 platserna. I Cöln tar centrum med 60.9 % alla platserna. I Unterfranken med 57.5 % och i Schwaben med 59.7 % tar centrum likaledes alla platserna. Mest pregnant framträder majoritetens stora inflytande på valresultatet i konungariket Sachsen, där socialisterna, med 58.8 % af valmännen på sin sida, besätta 22 platser af 23. Som bekant framhölls af justitieminister BERGER i hans anförande vid årets riksdagsdebatt (2:dra kammarens protokoll den 17 maj 1904) just detta riksdagsmannaval i Sachsen som ett lysande exempel på, »att majoritetsval inom enmansvalkretsar äro mycket osäkra med afseende på minoritetens utsikter vid valen». Med ofvanstående statistiska material för ögonen kunna vi gå ännu längre än statsrådet BERGER då gjorde, och säga, att minoriteternas utsikter vid valen äro icke blott osäkra utan nästan inga alls, om de stå inför en majoritet på 60 % till 70 % af valmännen, och skulle majoriteten öfverstiga 70 %, så synes ingen utsikt finnas för minoriteten att få in ens en enda representant.

Med afseende på stickvalens betydelse för valresultatet lämnar oss tabellen en del intressanta upplysningar. I allmänhet minskas vid den 2:dra omröstningen det största partiets representation. Sålunda minskas antalet polska valkretsar i distriktet Marienwerder från

4 till 2 genom stickvalen. I Berlin förlora socialisterna 1 valkrets vid det trängre valet, i distriktet Potsdam 2, i Cassel alla valkretsarna (3) o. s. v. Man kunde därför vara böjd antaga, att stickvalen äro ägnade att motverka den här framhållna betänkliga sidan hos vanliga majoritetsval. Och till en viss grad är detta också fallet. Men man skulle ta niste, om man förmenade, att man genom införande af fordran på absolut majoritet vid riksdagsmannavalen samt därpå följande stickval enligt tyskt mönster skulle komma ifrån den väsentliga olägenheten hos

majoritetsvalen. I själfva verket visar en blick på ofvanstående tabell, att majoriteter på öfver 50 % af valmanskåren i regel bibehålla sin ställning i alla valkretsarna vid stickval — om sådana öfverhufvud behöfvas. I ofvanstående tabell förekomma endast 2 fall, där en majoritet, som förfogat öfver 50 % af valmännen inom distriktet, vid stickvalen förlorat en valkrets, där den vid första valomgången haft majoritet. Det ena af dessa båda fall var staden Berlin, där socialdemokraterna förfogade

öfver 66.8 % af valmännen och vid den första valomgången eröfrade 5 af hufvudstadens 6 valkretsar samt erhöillo majoritet — fast ej absolut — i den 6:te, som vid stickvalet öfvergick till det frisinnade folkpartiet. Det andra fallet var distriktet Koblenz, där centrum förfogade öfver 58.8 % af valmännen och vid första omröstningen erhöillo majoritet i 5 af de sex valkretsarna, samt absolut majoritet i 4. Vid stickvalet gick den 5:te valkretsen förlorad. I alla andra fall behöllo majoriteter på öfver 50 % efter stickvalen samma antal valkretsar, som efter första omröstningen.

Figuren visar det antal representanter, i procent af hela antalet, som vid val i enmansvalkretsar tillfaller det *största* partiet, hvars storlek, i procent af hela antalet valmän, står angifven längst ned på figuren.

Omfattar exempelvis det största partiet 30 % af valmännen och de öfriga 70 procenten således äro splittrade på partier af ännu mindre storlek — så erhåller det ungefär 38 % af representantplatserna. Ett parti, som samlat 50 % af valmännen, erhåller 77 % af valkretsarna. Uppgår partiet till 60 % af valmännen, erhåller det nära 90 % af valkretsarna. Finnes en majoritet på 70 %, så blir för minoriteten eller minoriteterna tillsammans endast 4 % af valkretsarna till öfvers. Minoriteten får då af 100 valkretsar endast 4 i stället för 30, som skulle ha tillfallit den vid användandet af ett proportionellt valsätt. Är majoriteten ännu större, så lämnar den ej mycket öfver åt andra partier.

Den diagonala linjen representerar det antal platser, som skulle tillfalla det största partiet vid en proportionerlig fördelning af valkretsarna.

Jag har också sökt åskådliggöra stickvalens inflytande (för den händelse man i likhet med i Tyskland skulle fordra *absolut* majoritet vid den första omröstningen), ehuru materialet i detta afseende ej är så fullständigt, som önskligt vore. Man finner då, att det största partiet i regel *förlorar* på bestämmelsen om absolut majoritet vid det första valet. Är det största partiet ej synnerligen starkt (20 %—40 % af valmännen) blir dess representation efter stickvalen t. o. m. mindre än vid användandet af *proportionellt* valsätt. Ännu vid majoriteter på 50—60 procent gör sig stickvalens inflytande märkbart och reducerar något majoritetens representa-

tion, men då det bäst skulle behövas — vid stora majoriteter — är stickvalens inflytande ringa eller intet. Man kan således icke, genom uppställande af fordran på *absolut* majoritet vid riksdagsmannaval, i nämnvärd grad häfva det undertryckande af minoriteternas representation, som är ett så utmärkande drag för val i enmansvalkretsar.

Sedan min uppsats om »Proportionella val eller val i enmansvalkretsar» skrefs, har ett häfte af Sveriges officiella statistik utkommit, som är ägnadt att på ett intressant sätt belysa här behandlade fråga. Nämda häfte innehåller »Statistiska centralbyråns underdåniga redogörelse angående valrätt till riksdagens andra kammare år 1900. Tredje afdelningen.»

Denna utredning, på hvilken regeringens rösträttsproposition till 1904 års riksdag närmast är baserad, innehåller bland annat uppgift på antalet år 1900 röstberättigade män samt på antalet män öfver 25 år vid samma tid. Dessa senare skulle, enligt åtskilliga förslag, utgöra den kontingent, som — med eller utan inskränkningar af utskyldsstreck m. m. — rekryterade de röstberättigade efter införande af *allmän* rösträtt. Man har sålunda tillfälle att jämföra antalet röstberättigade före och efter införandet af allmän rösträtt. Efter införande af allmän rösträtt kommer valmanskåren att bestå af dels sådana personer, som redan nu äga rösträtt, dels sådana, som förut saknat rösträtt, och hvilka vi kunna kalla *nya valmän*. Proportionen mellan dessa båda valmanskategorier är af vikt att känna för bedömandet af rösträttsreformens verkan.

De af statistiken angifna siffrorna äro så till vida ej direkt jämförbara¹⁾, som bland de nu röstberättigade finnas män mellan 20—25 år, hvilka efter införande af allmän rösträtt, men höjning af åldersstrecket till 25 år, skulle komma att förlora sin nu innehafvande rösträtt. Dessa personer äro, enligt samma valstatistik (Andra afdelningen, tab. 9), till antalet 15,036 och utgöra 3.47 %

¹⁾ Man skulle kunna skaffa sig uppgifter på antalet röstberättigade öfver 25 år i hvarje valkrets ur Andra afdelningen af samma valstatistik, men jag har ej ansett det för föreliggande fråga vara behöfligt att taga hänsyn till denna korrektion, som för öfrigt skulle än mera framhäfva majoritetens expansionsförmåga.

af alla nu röstberättigade. I valmanskåren efter införandet af allmän rösträtt ingå alltså endast 97 % af de nuvarande valmännen. Denna reduktion är relativt obetydlig och spelar endast undantagsvis någon roll.

Hela antalet röstberättigade år 1900 samt antalet män öfver 25 år framgår af följande tabell.

	Landsbygden	Städerna	Riket
Antal röstberättigade . . .	295,897	136,946	432,843
Antal röstberättigade, som erlagt kommunalutskylder .	279,679	79,095	358,774
Antal män öfver 25 år . . .	951,755	239,913	1,191,668
Nya valmän (efter införande af allmän rösträtt) . . .	672,076	160,818	832,894

Med »röstberättigade» menas i statistiken sådana män, som äga tillräcklig inkomst för att kunna utöfva rösträtt, oafsedt huruvida de erlagt sina (krono- och) kommunalutskylder eller icke. Endast de senare äga emellertid enligt riksdagsordningen verkligen rättighet att i valet delta. De verkligen röstberättigades antal står i den *andra* raden i ofvanstående tabell, hvarvid må märkas, att en reduktion ytterligare behöfde göras för dem, som ej erlagt sina utskylder till kronan. Jag har emellertid ej ur tabellen kunnat härleda exakt antalet män, som erlagt båda slagen af utskylder, och får därför nöja mig med ofvan angifna tal. Det är för öfrigt för det följande tillräckligt med här meddelade uppgifter.

Af ofvanstående tabell framgår, att antalet valmän efter införande af allmän rösträtt är 3.34 gånger större än antalet nu röstberättigade (hvilka erlagt sina kommunalutskylder), så att i den nya valmanskåren ung. 30 % utgöras af sådana personer, som redan nu äro röstberättigade, samt ung. 70 % af nya valmän. På landsbygden äro dessa siffror resp. 29 % och 71 % samt i städerna 33 % och 67 %. Skulle äfven de personer, som ej erlagt sina kommunalutskylder, räknas såsom nu röstberättigade, så skulle i den nya valmanskåren, efter införande af allmän rösträtt, 36 % gamla valmän och 64 % nya valmän komma att ingå. För landsbygden, där antalet personer, som restera för kommunalutskylder

är relativt litet, skulle valmanskåren komma att bestå af 31 % nu röstberättigade och 69 % nya valmän, hvaremot i städerna de gamla valmännen skulle uppgå till 57 % mot 43 % nya valmän. Emellertid är att märka, att större delen af dessa restantier faller på Stockholm, samt att, om denna stad undantages, proportionen ställer sig väsentligen lika med riket i dess helhet.

I rundt tal kommer alltså den nya valmanskår, som skulle erhållas genom att utsträcka valrätten till alla män öfver 25 år, att bestå af en tredjedel personer, som nu äga rösträtt och till ung. $\frac{2}{3}$ af nya valmän.

Huru komma dessa båda valmanskategorier att fördela sig på de olika valkretsarna?

Detta är en fråga, som vi omedelbart kunna besvara med tillhjälp af min förut uppställda sats. Denna säger, att, med antagande af den nämnda proportionen mellan de båda valmanskategorierna, *de nya valmännen böra vara i majoritet i nästan alla valkretsarna.*

Nu är den nämnda utredningen så fullständig, att man är i stånd till att för hvarje valkrets ange antalet gamla och antalet nytillträdande valmän. Man är sålunda i tillfälle att utan några som helst matematiska spekulationer kontrollera satsens riktighet. De erhållna talen äro så märkliga, att jag här meddelar dem in extenso för alla valkretsar i Sverige.

Tab. III. *Antalet röstberättigade å landsbygden nu och efter införande af allmän rösträtt.*

Valkrets	År 1900 röstberättigade män	År 1900 röstberättigade sedan kommunalt skydder betalats	Antal män öfver 25 år	Nya valmän efter införande af allmän rösträtt	Förhållande mellan antalet nya valmän och antalet nu röstberättigade
<i>Stockholms län.</i>					
Norra Roslags domsaga	1919	1973	7651	5732	3.0
Mellersta Roslags domsaga	1494	1514	5618	4124	2.7
Södra Roslags domsaga	2366	2921	10468	8102	3.4
Stockholms läns västra domsaga	929	962	4931	4002	4.4
Södertörns domsaga	1882	2197	9715	7833	4.1
<i>Uppsala län.</i>					
Norunda och Örbyhus härad	1813	2196	7230	5417	3.0
Olands härad	1254	1281	4900	3646	2.9

Valkrets	År 1900 rösteberättigade män	År 1900 rösteberättigade sedan kommunalt-skyldigheter betalats	Antal män öfver 25 år	Nya valmän efter införande af allmän rösterätt	Förhållande mellan antalet nya valmän och antalet nu rösteberättigade
Uppsala läns mellersta domsaga	1395	1412	5718	4323	3.1
Uppsala läns södra domsaga	1113	1116	5384	4271	3.9
<i>Södermanlands län.</i>					
Jönåkers härad	811	823	4279	3468	4.4
Rönö, Hölbo och Daga härad	1044	1070	6672	5628	5.4
Oppunda härad	1810	1902	8371	6561	3.7
Villåttinge härad	600	617	2995	2395	4.0
Väster- och Öster- Rekarne härad	1989	2179	7816	5827	2.9
Akers och Selebo härad	645	651	3727	3082	4.7
<i>Östergötlands län.</i>					
Kinda och Ydre domsaga	1412	1422	6380	4968	3.6
Björkekinds m. fl. domsaga	1500	1707	8554	7054	4.7
Lysings och Göstrings domsaga	1455	1470	5694	4239	2.8
Åkerbo, Bankekinds och Hane-kinds domsaga	1143	1162	5899	4756	4.2
Vifolka, Valkebo och Gullbergs domsaga	1321	1389	6171	4850	3.7
Finspånga läns domsaga	1240	1306	6558	5318	4.4
Aska, Dals och Bobergs domsaga	1344	1519	6919	5575	4.3
Hammarkinds och Skärkinds domsaga	1069	1125	5827	4758	4.4
<i>Jönköpings län.</i>					
Västra härads domsaga	2656	2683	6721	4065	1.5
Östra härads domsaga	1725	1755	5400	3675	2.2
Östbo härad	1697	1756	5182	3485	2.1
Västbo härad	2818	2858	6590	3772	1.4
Tveta härad	2275	2311	5927	3652	1.6
Vista och Mo härad	1290	1301	3747	2457	1.9
Norra och Södra Vedbo domsaga	2103	2130	7410	5307	2.5
<i>Kronobergs län.</i>					
Uppvidinge härad	1793	1893	5847	4054	2.2
Konga härad	2211	2252	6930	4719	2.1
Mellersta Värends domsaga	1871	1876	6247	4376	2.3
Västra Värends domsaga	2276	2309	6814	4538	2.0
Sunnerbo domsagas östra valkrets	1638	1645	4442	2804	1.7
Sunnerbo domsagas västra valkrets	1587	1741	4907	3320	2.1
<i>Kalmar län.</i>					
Norra Tjusts härad	951	952	4823	3872	4.1
Södra Tjusts härad	966	986	5058	4092	4.2
Aspelands o. Handbörds domsaga	1733	1788	6941	5208	3.1
Sevede och Tunaläns domsaga	1620	1676	6540	4920	3.1
Norra Möre och Stranda domsaga	1409	1506	6507	5098	3.6
Södra Möre domsagas västra valkrets	1749	1767	5309	3560	2.1

Valkrets	År 1900 röslbe- rättigade män	År 1900 röslbe- rättigade sedan kommunaltur- skydder betalts	Antal män öfver 25 år	Nya valmän eller införande af allmän röst- rätt	Förhållande melan antalet nya valmän och antalet nu röstberättigade
Södra Möre domsagas östra valkrets	1044	1049	4547	3503	3.4
Ölands domsaga	2296	2352	6886	4590	2.0
<i>Gotlands län.</i>					
Gotlands södra domsaga	2501	2541	6008	3507	1.4
Gotlands norra domsaga	2193	2216	5727	3534	1.6
<i>Blekinge län.</i>					
Listers domsaga	1295	1441	5750	4455	3.4
Bräkne domsaga	1181	1272	5522	4341	3.7
Östra domsaga	1137	1396	5479	4342	3.8
Medelstads domsaga	1596	1929	7211	5615	3.5
<i>Kristianstads län.</i>					
Ingelstads och Jerrestads domsaga	3253	3322	8726	5473	1.7
Villands härad	1426	1450	5542	4116	2.8
Östra Göinge härad	1167	1452	6159	4992	4.3
Gårds och Albo härad	2112	2261	8067	5955	2.8
Västra Göinge domsaga	2539	2733	8113	5574	2.2
Norra Åsbo domsaga	1993	2059	6266	4273	2.1
Södra Åsbo och Bjäre domsaga	2498	2548	6853	4355	1.7
<i>Malmöhus län.</i>					
Oxie härad	2311	2607	6964	4653	2.0
Skytts härad	1749	1781	4619	2870	1.7
Fårs domsaga	2573	2606	6230	3657	1.4
Frosta domsaga	2435	2477	6223	3788	1.6
Rönnebergs och Harjagers härad	2651	2728	7151	4500	1.7
Onsjö härad	1342	1354	4005	2663	2.0
Luggude domsagas norra valkrets	2210	2244	5551	3341	1.5
Luggude domsagas södra valkrets	2777	2830	7172	4395	1.5
Bara härad	1697	1798	4925	3228	1.9
Torna härad	2052	2087	5750	3098	1.8
Vemmenhögs, Ljunits och Herre- stads domsaga	3175	3235	9149	6074	1.9
<i>Hallands län.</i>					
Halmstads och Tönnersjö härad	1836	1866	6299	4463	2.5
Höks härad	1646	1664	4454	2808	1.7
Årstads och Faurås härad	2226	2262	6468	4242	1.9
Himle härad	1211	1214	3170	1959	1.6
Viske och Fjäre domsaga	1913	2145	6415	4502	2.4
<i>Göteborgs och Bohus län.</i>					
Askims och Säfvedals härad	2031	2270	7309	5278	2.6
Västra och Östra Hisings härad	1345	1416	4451	3106	2.3
Inlands domsaga	2114	2154	7581	5467	2.6
Orusts och Tjörns domsaga	2130	2186	7519	5389	2.6
Norrvikens domsaga	2238	2370	7948	5710	2.6

Valkrets	År 1900 rösbekräftliggande män	År 1900 rösbekräftliggande sedan kommunaltskyddet betalts	Antal män öfver 25 år	Nya valmän efter införande af allmän rösträtt	Förhållande mellan antalet nya valmän och antalet nu rösbekräftliggande
Lane och Stångenäs härad	1486	1548	4963	3477	2.3
Tunge, Sörbygdens och Sotenäs härad	1528	1597	5281	3753	2.5
<i>Älfsborgs län.</i>					
Marks härad	1451	1608	7918	6467	4.5
Vedens och Bollebygds härad	932	1035	3712	2780	3.0
Flundre, Väne och Bjärke domsaga	1901	1957	7434	5533	2.9
Kinds härad	1776	1860	6734	4958	2.8
Redvägs härad	854	854	2582	1728	2.0
Yätle, Ale, och Kullings domsaga	2881	3032	9266	6385	2.2
Ås och Gäsene domsaga	1814	1819	5179	3365	1.9
Nordals, Sundals och Valbo domsaga	2804	2882	8788	5984	2.1
Tössbo och Vedbo domsaga	2262	2405	7696	5434	2.3
<i>Skaraborgs län.</i>					
Åse, Viste, Barne och Laske domsaga	2950	2978	8532	5582	1.9
Kinnefjärdings, Kinne och Kållands domsaga	2102	2116	7933	5831	2.8
Skånings, Vilske och Valle domsaga	2013	2027	6666	4653	2.3
Gudhems och Kåkindes domsaga	2017	2028	6918	4901	2.4
Vartofta och Frökinds domsaga	2316	2384	8215	5899	2.6
Vadsbo norra domsaga	1765	2020	6440	4675	2.6
Vadsbo södra domsaga	1955	2095	7402	5447	2.7
<i>Värmlands län.</i>					
Ölme, Visnums och Väse härad	1495	1531	5233	3738	2.5
Fernebo härad	841	892	3961	3120	3.9
Mellansysslets domsaga	2478	2671	8387	5909	2.4
Södersysslets domsaga	1852	2276	7053	5201	2.8
Nordmarks domsaga	1845	2166	5583	3738	2.0
Frykdals domsaga	2589	2648	8507	5918	2.3
Jösse domsaga	2290	2522	7948	5658	2.5
Älfdals och Nyeds domsaga	1725	1767	8287	6562	3.9
<i>Örebro län.</i>					
Edsbergs, Grimstens och Hardemo härad	1462	1503	5684	4222	2.8
Kumla och Sundbo härad	1905	2000	6747	4842	2.5
Glanshammars och Örebro härad	1412	1423	5243	3831	2.7
Askers och Sköllersta härad	1297	1307	5309	4012	3.1
Lindes domsaga	2117	2298	8095	5978	2.9
Nora domsaga	2199	2373	8224	6025	2.7
<i>Västmanlands län.</i>					
Västmanlands södra domsaga	1860	1876	7085	5225	2.7
Västmanlands västra domsaga	1681	1695	6731	5050	3.0

Valkrets	År 1900 röstberättigade män	År 1900 röstberättigade sedan kommunalt skydder betalts	Antal män öfver 25 år	Nya valmän eller införande af allmän röstfäll	Förhållande mellan antalet nya valmän och antalet nu röstberättigade
Västmanlands norra domsaga	1783	1920	6552	4769	2.7
Västmanlands östra domsaga	2326	2357	3225	5899	2.6
<i>Kopparbergs län.</i>					
Leksands tingslag	2225	2374	4534	2309	1.0
Gagnefs och Rättviks tingslag	2006	2017	4926	2920	1.4
Ofvan-Siljans domsaga	3286	3301	7127	3841	1.1
Hedemora domsaga	3183	3243	8691	5508	1.7
Falu domsagas södra tingslag	2395	2500	5262	2867	1.2
Falu domsagas norra tingslag	1717	1766	4735	3018	1.8
Grängärde, Norrbärke och Söderbärke tingslag	1756	1890	6554	4798	2.7
Näs och Malungs tingslag	2264	2267	6438	4174	1.8
<i>Gäflleborgs län.</i>					
Gästriklands domsagas östra tingslag	2495	2872	7848	5353	2.1
Gästriklands domsagas västra tingslag	2280	2526	6798	4518	2.0
Bergsjö och Delsbo tingslag	2080	2155	6184	4104	2.0
Enångers och Forsa tingslag	1699	1731	4558	2859	1.7
Västra Hälsinglands domsaga	2026	2112	7369	5343	2.6
Södra Hälsinglands domsagas västra tingslag	1874	1954	6543	4669	2.5
Södra Hälsinglands domsagas östra tingslag	1783	1816	5159	3376	1.9
<i>Västernorrlands län.</i>					
Medelpads västra domsaga	2322	2453	7597	5275	2.3
Sköns tingslag	1387	2040	5135	3748	2.7
Njurunda, Indals och Ljustorps tingslag	1645	1838	5221	3576	2.2
Ångermanlands södra domsaga	2356	2939	6506	4150	1.7
Ångermanlands mellersta domsaga	1468	1624	5332	3864	2.6
Ångermanlands västra domsaga	1162	1187	5105	3943	3.4
Nätra och Nordingrå tingslag	1999	2060	5604	3605	1.8
Sjålevads och Arnäs tingslag	2068	2177	5444	3376	1.6
<i>Jämtlands län.</i>					
Jämtlands norra domsaga	1927	1996	7036	5109	2.7
Jämtlands västra domsaga	2058	2111	6709	4651	2.3
Jämtlands östra domsaga	1955	2053	7229	5274	2.7
Härjedalens domsaga	1179	1214	4858	3679	3.1
<i>Västerbottens län.</i>					
Nordmalings och Bjurholms samt Degerfors tingslag	1813	1901	4451	2638	1.5
Umeå tingslag	2620	2731	5457	2837	1.1
Västerbottens västra domsaga	1981	2196	6609	4628	2.3

Valkrets	År 1900 röstberättigade män	År 1900 röstberättigade sedan kommunalvalskyddet betalats	Antal män öfver 25 år	Nya valmän efter införande af allmän röst-rätt	Förhållande mellan antalet nya valmän och antalet nu röstberättigade
Västerbottens norra domsaga	3512	3593	8387	4875	1.4
Västerbottens mellersta domsaga	2260	2333	5044	2784	1.2
<i>Norrbottens län.</i>					
Piteå domsaga	1979	2167	6549	4570	2.3
Luleå domsaga	1910	2476	6569	4659	2.4
Kalix domsaga	2186	3044	8584	6398	2.9
Torneå domsaga	1050	1356	5150	4100	3.9

Tab. IV. Antal röstberättigade i städerna nu och efter införande af allmän Röst rätt.

<i>Stockholm.</i>					
Första valkretsen	3054	11478	14330	11276	3.7
Andra valkretsen	3958	10506	11705	7747	2.0
Tredje valkretsen	4304	13195	15244	10940	2.5
Fjärde valkretsen	5775	11692	14559	8784	1.5
Femte valkretsen	3024	12011	14276	11252	3.7
Södertälje m. fl. städer	1435	1666	3621	2186	1.5
Uppsala	1539	1882	4900	3361	2.2
Nyköping m. fl. städer	1225	1302	3151	1926	1.6
Eskilstuna	1593	1938	3148	1555	1.0
Linköping	1080	1133	3172	2092	1.9
Norrköping	2387	3419	8897	6510	2.7
Vadstena m. fl. städer	738	843	2208	1470	2.0
Jönköping	1689	1808	4816	3127	1.9
Växjö	546	565	1500	954	1.8
Kalmar	808	969	2913	2105	2.6
Västervik och Eksjö	794	945	2727	1933	2.4
Oskarshamn m. fl. städer	659	767	2308	1649	2.5
Visby	660	733	1840	1180	1.8
Karlskrona	1796	2364	5416	3620	2.0
Karlshamn m. fl. städer	953	1092	2710	1757	1.8
Kristianstad	634	788	1988	1354	2.1
Malmö	4473	6089	13296	8823	2.0
Lund	1339	1491	3600	2261	1.8
Hälsingborg	2125	2661	5564	3439	1.6
Landskrona	1259	1645	3154	1895	1.5
Ystad	812	1066	2066	1254	1.5
Trelleborg m. fl. städer	1049	1131	2032	983	0.9
Halmstad	831	1275	3342	2511	3.0
Laholm m. fl. städer	1004	1105	2425	1421	1.4
Göteborg	5851	13022	28560	22709	3.9
Uddevalla och Strömstad	857	949	2673	1816	2.1
Vänersborg och Åmål	743	804	2009	1266	1.7
Borås	808	957	3019	2211	2.7
Marstrand m. fl. städer	630	667	1627	997	1.6
Mariestad m. fl. städer	975	1104	2503	1528	1.6
Lidköping m. fl. städer	952	1057	2491	1539	1.6
Karlstad	1017	1107	2479	1462	1.4
Kristinehamn m. fl. städer	1206	1363	2780	1574	1.3

Valkrets	År 1900 röstberättigade män	År 1900 röstberättigade sedan kommunalutskylder betalats	Antal män öfver 25 år	Nya valmän efter införandet af allmän rösträtt	Förhållande mellan antalet nya valmän och antalet nu röstberättigade
Örebro	1678	1988	4918	3240	1.9
Västerås	923	1004	2768	1845	2.0
Köping m. fl. städer	1298	1410	2896	1598	1.2
Arboga och Sala	914	1090	2797	1883	2.1
Falun m. fl. städer	971	1276	2584	1613	1.6
Gäffe	3104	3616	6424	3320	1.1
Söderhamn	845	1195	2398	1553	1.8
Härnösand och Örnsköldsvik	972	1173	2358	1386	1.4
Sundsvall	863	1719	3636	2773	3.2
Östersund och Hudiksvall	1209	1345	2628	1419	1.2
Umeå m. fl. städer	765	907	1553	788	1.0
Luleå och Haparanda	971	1634	2449	1478	1.5

I dessa tabeller är i första kolumnen angifvet valkretsens namn, i den andra antalet personer inom valkretsen, som erlagt sina kommunalutskylder och för öfrigt uppfyllt fordringarna för rösträtt, i 3:dje kolumnen står antalet efter erläggande af kommunalutskylder röstberättigade män. Skillnaden mellan 3:dje och 2:dra kolumnen anger antalet annars röstberättigade personer, som häfta för resterande kommunalutskylder. I 4:de kolumnen står antalet män öfver 25 år, d. v. s. antalet personer, som skulle bli röstberättigade, i händelse allmän rösträtt (åt alla män öfver 25 år) infördes. I 5:te kolumnen upptages skillnaden mellan talen i den 4:de och i den 2:dra kolumnen, och denna kolumn anger alltså antalet nya valmän, som skulle utom de nu röstberättigade finnas i hvarje valkrets efter införandet af allmän rösträtt. Härvid är att märka, att en korrektion egentligen borde ske för de valmän mellan 20—25 år, som ingå i talen i 2:dra kolumnen. Denna korrektion skulle något öka talen i 5:te kolumnen och minska dem i den 2:dra. Slutligen finnes i 6:te kolumnen angifvet *förhållandet* mellan antalet nya valmän inom valkretsen och antalet nu (1900) röstberättigade. Tab. III afser förhållandena på landsbygden, tab. IV i städerna.

Vi finna genom dessa tabeller vår förut gjorda slutsats om valkretsarnes sammansättning till fullo bekräftad. Betrakta vi först valkretsarne på *landsbygden*, så se vi, att i *samtliga valkretsar*

de nya valmännen äro flere till antalet än de nu röstberättigade. I flere valkretsar äro de nya valmännen ända till 4 à 5 gånger flere än de nuvarande. Så t. ex. i de flesta valkretsar i Södermanlands och i Östergötlands län. I en hel mängd valkretsar skulle de nu röstberättigade endast utgöra en tredjedel eller mindre af valmännen. Minsta antalet nya valmän, relativt taget, finner man i Kopparbergs län, där likväl i alla valkretsar de nya valmännen befinna sig i majoritet. I Leksands tingslag skulle inom den nya valmanskåren de nu röstberättigade och de nya valmännen bli ungefär lika till antalet. I genomsnitt äro de nya valmännen 71 % af hela valmanskåren.

Gå vi till *städerna*, ställa sig förhållandena på liknande sätt, om också ej så starkt prononceradt som på landsbygden. *De nya valmännen befinna sig öfverallt i majoritet utom i två valkretsar, nämligen i Eskilstuna och i valkretsen Trelleborg m. fl. städer.* I de flesta fall äro de nya valmännen 50—70 % af valmanskåren, i de återstående befinna de sig i ännu större majoritet. Äfven om man skulle räkna alla dem, som ej betalt sina kommunalutskylder, bland nu röstberättigade skulle dessa dock komma i minoritet utom i Stockholm samt i 5 andra städer.

Dessa siffror illustrera på ett åskådligt sätt riktigheten af den sats, om hvilken här är fråga, att en majoritet på $\frac{2}{3}$ af valmännen eller mera eröfrar så godt som alla valkretsarne. *I förevarande fall tar den af 230 valkretsar de 228!* Att i ofvanstående exempel ej direkt är fråga om politiska partiër, utan om personer öfver och under strecket, influerar ej på satsens riktighet. Det skulle gå på alldeles samma sätt, om vi tänkte oss de röstägande delade i två partiër, exempelvis $\frac{2}{3}$ liberala och $\frac{1}{3}$ konservativa. För de konservativa skulle måhända bli ett par valkretsar till öfvers, sedan de liberala besatt så godt som alla platserna.

Tabellerna III och IV äro äfven i ett annat afseende af vikt för bedömandet af verkan af en öfvergång till allmän rösträtt i vårt land. De visa, såsom redan blifvit framhållet, att *de nu röstägande så godt som i alla valkretsar skulle bli i minoritet i händelse rösträtten utsträcktes till alla män öfver 25 år samt det nuvarande systemet med val i enmansvalkretsar bibehölles.* Nu torde för alla rösträttsvänner den bestämmande synpunkten för deras kraf på

utsträckning af rösträtten vara den, att det måste betraktas som en obestridlig orättvisa, att stora delar af vårt lands befolkning — mera än $\frac{2}{3}$ af antalet myndige män — äro uteslutna från all delaktighet i vårt politiska lif. För att skaffa dem sådan delaktighet är det, som de frisinnde i vårt land sedan årtionden tillbaka insatt sina bästa krafter på rösträttsfrågans lösning. Nu tror man på sina håll, att en sådan lösning skulle vinnas genom införande af allmän rösträtt, men med bibehållande af val i enmansvalkretsar. En blick på ofvanstående tabeller visar, att man då far vilse. Genom en dylik lösning skulle de nu uteslutne ej blott få delaktighet i bestämmandet af valens utgång, de skulle få i sin hand att ensam bestämma denna utgång. Från att vara alldeles uteslutna skulle de bli allenahärskande. De nu röstgäande skulle ej blott gifva de rösträttslöse en af rättvisa och billighet fordrad delaktighet i makten, de skulle själfmant afstå från all del i den makt, som de själfva förut ensam utöfvat. En sådan politik vore ej rättvisa utan dumhet. Och oklokheden blefve ej väsentligen mindre, om man omgärdade den med utskyldsstreck och andra garantier, som ej i nämnvärd grad ändra sakförhållandet.

Man har sagt, att den första kammaren har för stor makt, och att detta är ett hinder för införande af proportionella val till den andra. Är den första kammaren för ensidig i den ena riktningen, så bör den andra kammaren göras ensidig i motsatt riktning! Jag har aldrig förstått detta tal. I bästa fall skulle man därmed söka hot för *en* orättvisa genom att begå en annan. Det är ej på sådan grundval, man uppbygger de stora reformerna.

Vår rösträttsfråga har hittills gått fram i rättvisans tecken. Må vi se till att detta äfven måtte fortfara. Från denna synpunkt är rösträttsformeln enkel och klar: allmän och lika rösträtt åt alla myndige män med proportionella val vid representanternas tillsättande. Med detta fältrop, med rättvisa och sundt förstånd på sin sida, kunna rösträttsvännerna gå fram till seger.

Rösträttspropositionen 1904.

Några principanmärkingar

af

Professor C. A. Reuterskiöld.

Rösträttsfrågan varder med hvarje dag som går en fråga, den där allt mera tränger till sin lösning — men å andra sidan visar sig ock för hvarje dag allt mera tydligt, att den blifvit en fråga, den där för sin lösning väl behöfde en längre tids förberedelse, än som nu står samman med allas önskningar och landets behof. Man kan svårligen förneka, att orsaken härtill, eller en bland de viktigaste orsakerna härtill, är att söka i den brist på förståelse af frågans principiella innebörd och de möjliga svarens mångskiftande beskaffenhet, som allt hittills gjort sig gällande bland de s. k. praktiske politici. Vi hafva blifvit afvanda vid att se tingen ur mera ideal och principiell synpunkt och invanda att tänka oss allting såsom endast »praktiska» frågor, hvilka kräfva en »enkel» och »praktisk» lösning. Erfarenheten bär dock vittne därom, att detta sätt att se sakerna svårt hämnar sig i längden, och att det alldeles icke går att ostraffadt se bort från tingens kärna eller handla så, som vore endast det »praktiska» förståndet af något värde, d. v. s. den vanliga genomsnittsuppfattningen hos

Anm. Ehuru Red. icke finner bindande eller kan gilla de slutsatser, hvartill förf. kommer beträffande proportionella val, lämnas likväl i öfverensstämmelse med Tidskriftens grundsatser gärna plats för denna uppsats, som i öfrigt innehåller från allmänt vetenskaplig ståndpunkt ett bedömande af frågan för dagen, väl värdt att beaktas. *Red.*

dem, som framför allt syssla med andra uppgifter i detta lifvet än rättsbildningens och statslifvets egna.

Staten står vanligen fram för det allmänna föreställningssättet antingen såsom en stor försörjningsinrättning för hela folket eller åtminstone för vissa dess klasser, eller såsom en tvångsanstalt, de vrånga till skräck och de stilla till skydd och stöd. Att staten öfver hufvud skulle kunna hafva sitt eget lif och sina egna uppgifter, är för denna åskådning en löjeväckande tanke eller snarare en ren inbillning hos några lärde, hvilkas ögon blifvit skumma för det »verkliga» lifvet och dess förhållanden. Medgifvas skall ock gärna, att, när det allmänna föreställningssättet kommer i beröring med tankeriktningar, som äro för detsamma främmande, eller som gå öfver dess horisont, så *kunna* dessa helt enkelt icke omödelbart upptagas och smältas, utan måste te sig såsom dimmiga hugskott. Det bildade allmänna föreställningssättet är gemenligen ett sekel efter sin egen tid: det visar bäst rösträttsfrågans behandling hos oss.

Men äfven om detta medgifves, följer ingalunda däraf, att den »praktiska politiken» i ett land nödvändigtvis skall föras och ledas just efter detta allmänna föreställningssätt. Statsmannen är oftast lika mycket före sin egen tid, som det allmänna föreställningssättet är efter. Och går den praktiska politiken i ett land endast nötta allfarsvägar utan försök att komma upp ur vägens djupa spår, då visar detta, att det näppeligen är statsmän, som hafva ledningen i sina händer: de ledas, men leda ej. Eljes skulle redan erfarenheten från gångna tider och erfarenheten om just det allmänna föreställningssättets egen natur skapa en viss misstro till dettas förmåga att ensamt vägleda och upplysa folkens lagstiftare. Vetenskapen kan och får visserligen icke öfvergå till praktisk politik eller göra förmättna anspråk på att ensam behärska denna; det vore lika oriktigt och vilseförande, som när det allmänna föreställningssättet för sin del kommer med sådana anspråk. Men vetenskapen både kan och hör, när den har staten och dess lif till sitt föremål, komma den praktiska politiken till gagn och af den samma beaktas: på alla andra områden anser man ju i våra dagar själfklart, att vetenskapens resultat måste gö-

ras praktiskt fruktbarande¹⁾. Sker ej detta, och skall en ingripande reform i ett folks politiska organisation genomföras så att säga nedifrån, utan att någon verklig statsman gör reformen till sin, så är tämligen säkert, att vetenskapen hvarken kommer till sin rätt eller kan lämnas å sido utan hvarje surrogat. Surrogatet utgöres då i de flesta fall af en ovetenskaplig abstraktion af det allmänna föreställningssättets idéer, hvilken konsekvent leder till ett slags stilisering af dessa efter vissa formala schabloner, som just på grund af sin schablonmässighet och genomsnittlighet i formen blifva lättare smältbara för det allmänna föreställningssättet och af detta i egen själförgudning förklaras för den högsta visdom och den enda, som ett praktiskt förstånd verkligen kan erkänna.

*

*

o

*

Sådana allmänna reflektioner tränga sig ovillkorligen på den kritiske läsaren af K. M:ts nådiga proposition n:r 51 till riksdagen med förslag till ändrad lydelse af §§ 49 och 87 regeringsformen samt §§ 10 till och med 25 äfvensom §§ 27, 28 och 38 riksdagsordningen, gifven Stockholms slott den 5 februari 1904. Denna proposition är onekligen i många stycken både väl skrifven och väl tänkt — mätt med det allmänna föreställningssättets måttstock. Men lika visst är, att i den samma saknas något, som bort vara där, något, som höjt den öfver detta allmänna föreställningssätts nivå, något, som kunnat betecknas såsom dess bärande statsmannatanke, dess konsekvent genomförda princip.

Redan det propositionen åtföljande statsrådsprotokollet ger formellt intrycket af att något saknas. Sedan man sett, hvad den ex officio föredragande departementschefen yttrat och hemställt,

¹⁾ Endast den politiska vetenskapen afvisas af tidens »praktiske» politici såsom en kammerspekulation — alldeles så som förr skedde med t. ex. naturvetenskapen af de praktiska yrkenas män: numera hafva dock dessa blifvit i verklig mening praktiska och skulle anse sig själfva såsom synnerligen opraktiska och oekonomiska, om de lämnade »vetenskapens resultat» utan beaktande. Därhän torde vi ock komma, hvad de politiska vetenskaperna angår, så snart kråkvinkelsmännen nödgas lämna sin nu dominerande ställning i den praktiska politiken och dess språkrör.

väntar man nästan, att i en sådan fråga skulle följa ett principuttalande af statsrådets främste ledamot, statsministern: men det heter allenast, att »statsrådets öfriga ledamöter instämde i hvad föredraganden sålunda hemställt» — formellt icke ens i hvad han eljest yttrat (sid. 33)! Vår regeringsform och därtill sig slutande departementalstadga ha gjort det till chefens för justitiedepartementet uppgift att bereda och föredraga bl. a. just grundlagsfrågor. Men däraf följer ingalunda, att denne departementschef också bör vara den, som ger förslaget dess politiska motivering och politiska princip. Så som förhållandena hos oss utvecklats, blifva i själfva verket departementscheferna endast tekniskt, så att säga, framställare af de politiska förslag, som från regeringen emanera. I realiteten är det eller bör det vara statsrådets främste och ende rent politiske ledamot, som här blir den bestämmande, men just därför har man ock vissa anspråk på ett eget uttalande från hans sida till protokollet. Endast han kan i grunden förvandla ett tekniskt departementsförslag om vissa lagändringar till ett enhetligt och stort politiskt förslag. Uttalar han sig icke, gör han icke personligen förslaget till sitt, lägger han med andra ord icke sin egen statsmannapersonlighet in i detsamma, ja väl, då kan förslaget visserligen vara ett utmärkt juridiskt eller diplomatiskt eller civilt eller finansiellt o. s. v. mästerstycke, men politiskt blir det ett ingenting, ett färglöst och liflöst stycke administration. Strängt taget får man under sådana omständigheter det kanske ofta oriktiga intrycket, att vederbörande icke själfva kommit till någon fast och personlig öfvertygelse, utan betraktat det hela såsom ett nödvändigt och oundvikligt ondt af samma slag som hvarjehanda andra obehagliga, men nödiga styrelseåtgärder, dem man ex officio måste företaga, men för hvilka man helst vill bära ett blott officiellt opersonligt ansvar.

Man måste emellertid erkänna, att föredraganden själf icke sett på sitt verk med sådana ögon, utan för visso afsett att på det samma trycka sin egen prägel och för det samma bära det verkligt personliga ansvaret. Propositionen med föredragandens motivering har härigenom erhållit en större lyftning än eljes vanligt, och det är icke föredragandens fel, om den detta oaktadt måste betecknas såsom politiskt bristfälligt och saknande ett vä-

sentligt moment, må vara att detta i viss mån ersatts genom beskaffenheten af föredragandes yttrande till protokollet: statsministerns egna anföranden i riksdagen kunna däremot näppeligen betraktas såsom verklig ersättning för frånvaron af sådana vid konungens rådsbord.

*

Politiskt sedt är grunden därtill, att en rösträttsreform blifvit nödvändig ur statens synpunkt, tvåfaldig: statens uppgift att vara en politisk maktorganisation och uppkomsten af en faktisk makt utanför den rättsliga organisationen af den politiska makten.

Man må hysa hvilka åsikter som helst rörande statens väsen och statens uppgifter, säkert finns i hvarje fall ingen, som förnekar, vare sig att staten är en maktorganisation, eller att den har till uppgift att reglera de faktiska maktförhållandena inom samhället. Stat och makt äro ouplösligt med hvarandra förbundna begrepp, väl icke så, att all makt är statlig makt, eller att staten har all makt, men så, att utan makt vore staten icke stat och utan stat vore makten intet annat än makt eller våld. Den makt åter, som staten har, är såsom faktisk ingen annan än dess högsta organs, dessa må vara på hvilket som helst sätt bestämda: det är statsorganen, som icke blott äro representanter för staten såsom något slags själfständigt och högre individualväsen, hvars vilja de förkunna, utan som själfva förverkliga den hos människorna och därmed också dem själfva inhärenta statsidén och sin egen vilja såsom statsvilja. Endast en varaktig maktställning för statsorganen gör ett sådant förverkligande möjligt, men varaktig blir makten allenast genom erkännande, »Anerkennung» i Bierling's mening af »dauerndes und habituelles Respectieren», nämligen från öfriga faktiska makthafvares sida¹⁾: makten såsom faktisk makt för viss person eller visst organ är det primära, men endast erkännandet från öfriga maktägande individers eller organs sida ger makten varaktighet och höjer den därmed till rättslig och statlig makt. I grunden påverka makten och erkännandet hvarandra ömsesidigt, så att makten framkallar, ju längre den fortvarar, erkännande

¹⁾ Jfr bl. senare t. ex. *Berolzheimer, Rechtsphilosophische Studien*, sid. 26.

och erkännandet. stärker, ju fastare det blir, makten; ja ytterst förutsätter all makt, som icke är alldeles tillfällig och öfvergående, för sitt bestånd erkännande, men intet erkännande ges, utan att en faktisk makt redan finnes: i tanken är därför makten det primära.

Fasthåller man dessa synpunkter, torde det ej behövas många ord eller vidlyftiga bevis för klargörande af den satsen, att en rösträttsreform i vårt land numera borde vara en politisk nödvändighet äfven från teoretisk synpunkt. Konung och riksdag äro de statsorgan, i hvilkas händer den politiska makten väsentligen hvilat, och riksdagen utgör till sin princip en det svenska folkets representation, d. v. s. är detta folks själfständiga organ såsom politiskt organiseradt folk. Riksdagens sammansättning bestämdes genom den nya riksdagsordningen af 1866 på ett efter den tidens behof och med hänsyn till varaktigt erkännande från de då varande samhällseliga makternas sida afpassadt sätt. Så snart alltså den dåvarande samhällsorganisationen, den dåvarande folkordningen i *något väsentligare afseende* ändras, och så snart nya makter uppstå i samhället, hvilka icke känna sig direkt representerade i riksdagen såsom samhällsmakter, och hvilkas intressen icke genom riksdagens egen sammansättning tillförsäkrats behörigt beaktande och skydd, försvagas också efter hand det »varaktiga och vane-mässiga respekterandet» af de faktiska statsorganens makt. Får utvecklingen fortgå i sådan riktning, växer följaktligen faran för en slutlig explosion, då respekterandet förbytes i sin motsats, och då erkännandet upphör: resultatet blir härvid antingen en stagnation och ett borttvinnande eller en revolution. Vill staten undgå detta öde, måste den inordna de nya folkkrafterna i den politiska organisationen, göra dem till rättsliga makter i stället för blott faktiska: kan eller bör staten icke undertrycka en gifven faktisk samhällselig makt såsom faktisk, så måste den själf erkänna den samma och därmed göra den till rättslig, d. v. s. ålägga den ansvar, på samma gång som den därigenom tilltvingar sig det i längden oundgängliga erkännandet från dessa samhällselements sida af sina bestående organ såsom statsorgan.

Nu förhåller det sig, såsom allmänt känt är, just på det sätt, att, såsom föredraganden till statsrådsprotokollet den 5 febru-

ari 1904 yttrade, (sid. 9), »under den långa tid, som förflutit från det nya representationsskickets antagande in emot våra dagar, de förhållanden högst väsentligt förändrats, som inverka på den nu afhandlade frågans (: rösträttsfrågans) bedömande. Större välmåga och bättre folkundervisning samt större möjlighet att på flere olika sätt inhämta allmänt vetande hafva skapat en folkbildning, betydligt öfverlägsen den, som förut varit rådande. På landet verka folkhögskolor till upplysningens höjande, och förvaltningen af de kommunala angelägenheterna har utvecklats en stor förmåga af själfstyrelse. *De arbetareorganisationer, som flerstädes, särskildt i städerna, kommit till stånd, de föreningar och samfund af olika slag, som snart sagdt öfver allt i landet finnas, hafva i hög grad verkat lifvande och uppfostrande på samhällsmedlemmarnas vilja och förmåga att deltaga i allmänna angelägenheter. Såväl i städerna som på landsbygden hafva uppstått storindustriella anläggningar med sammanträngd befolkning, hvilken visat sig vara lifligt intresserad af hvad som tilldrager sig i samhället och närmast af de frågor, som röra denna befolknings intresse och välbefinnande.* Det påstående torde numera icke jäfvas, att åtminstone hos denna samhällsklass finnes ett allmänt och lifligt känt behof att äga inflytande i representationen, och om än en betydande utvidgning af valrätten till förmån för denna samhällsklass faktiskt inträdt genom den allmänna välmågans ökande och penningvärdets fallande, kan det dock icke bestridas, att just samma klass redan länge känt sig otillfredsställd med nuvarande rösträttsbestämmelser».

Häri ligger ett in amplissima forma gifvet erkännande från föredragande statsrådets sida af den ena grunden till behofvet af en rösträttsreform: uppkomsten af en ny faktisk samhällsmakt, arbetareorganisationen, vid sidan af de gamla och redan erkända, men utan andel såsom själfständig kraft i den politiska makten och det politiska ansvaret. Lika litet som staten vore i stånd att utplåna den moderna arbetareklassen, och lika litet som ett sådant utplånande vore vare sig önskligt eller rättvist, lika litet kan staten i längden undgå att genom sina lagliga organ erkänna denna nya makt och i sig såsom praktisk organisation upptaga den samma: endast därigenom förmår den bibehålla sig själf såsom statsmakt, ty endast därigenom bibehålles det »varaktiga och vane-

mässiga respekterande» af dess egen makt, utan hvilket den samma snart skulle råka på obestånd eller i allt fall sättas i fara.

När i våra dagar stundom den lära predikas, att arbetarne icke hafva något intresse i landets försvar, därför att de icke äga något fädernesland i verklig mening, så är denna lära, huru stötande och oersonlig den än från det bestående samhällets sida måste te sig, i själfva verket ingenting annat än en omskrifning i populär form af den fullt riktiga satsen, att en faktisk makt i samhället endast så länge är villig att gifva den bestående rätten och de härskande statsorganen sitt erkännande, som den själf af dessa erkännes och icke politiskt undertryckes eller utestänges från andel i statsmakten.

*

Måste man sålunda gifva sitt fulla erkännande åt den kungliga propositionen i fråga om den däri uttalade uppfattningen rörande rösträttskrafvets berättigande och ena grund, nödgas man däremot intaga en helt annan ställning med hänsyn till dess innehåll beträffande den andra grunden och än mera beträffande det riktiga sättet för rösträtsfrågans lösning.

Visserligen framskymtar emellanåt den rätta synpunkten — att staten är en själfständig maktorganisation af samhällets skilda krafter — men endast för att strax åter skjutas i bakgrunden. Så t. ex. uttalas på ett ställe, att endast den allmänna rösträtten kan gifva en tillfredsställande lösning af frågan, men att den bör så anordnas, att »alla intressen i samhället äro i den folkvalda kammaren vederbörligen företrädda», enär detta bör vara »*egnadt att gifva staten en inre fasthet och styrka*, som, förutsatt att motvikt finnes i händelse af maktmissbruk, undanrödjer faran för inre omstörtningar» (sid. 13). Samma tanke återkommer (sid. 22) på tal om valsättet i den form, att man vid allmän rösträtts införande bör »tillse, att, på samma gång man därigenom skapar en bredare grundval för representationen, allas berättigade intressen i samhället må, såvidt ske kan, komma till sin rätt»; men här är den redan betydligt mer grumlad och på andra ställen i den kungliga propositionen är det antingen de rena klassintressena eller individernas rätt, som betonas såsom det afgörande.

Är staten en själfständig maktorganisation af samhällets skilda krafter, synes det ligga nästan i sakens egen natur, både att alla faktiska krafter böra såsom sådana inordnas i den politiska organisationen, och att de böra inordnas på ett sådant sätt, att de tvingas till samverkan och enhetlig kraftutveckling för gemensamma ändamål. Staten får ingalunda skiljas från folket, som i viss mening kan sägas utgöra både dess subjekt och dess objekt, men stat och folk måste dock i tanken bestämdt hållas i sär från hvarandra, och sin själfständighet vinner staten, formellt därigenom att den koncentreras i sina egna maktorgan, reellt därigenom att den icke har att verka för någon enskilds eller några enskildes; utan för alla samfälliga ändamål; eller med andra ord därigenom att den aktualiserar det hos alla statsmedlemmarna gemensamma och upphöjer detta till själfständighet, oberoende af hvad de enskilde i detta afseende kunnat vilja eller icke vilja. Lika litet som staten sålunda får på något vis anses vara lika med summan af alla statsmedlemmarna, lika litet är det närmast individerna, som utgöra de krafter i samhället, hvilka skola organiseras till själfständig makt såsom stat.

Förnekas skall visst icke, att enskilda individer kunna utgöra verkliga makter i samhället; tvärtom är detta snarare regelmässigt förhållandet. Men det gäller icke om hvilken som helst individ, utan undantagslöst blott om dem, hvilka af en eller annan grund uppträda såsom valda eller själfgjorda organ för sig själfva och andra såsom tillsammans utgörande en viss samhällslig intressegrupp i ett eller flere afseenden, teoretiskt eller praktiskt. Endast genom den anslutning och den »Anerkennung», som sådana personer från andras sida erhålla, blifva de faktorer att räkna med, hvarjämte i än högre grad dessa grupper själfva blifva genom sitt förenande af de många individuella krafterna mer eller mindre betydelsefulla makter i samhället.

Detta här heller icke den kungliga propositionen förbisett, utan däri är ganska eftertryckligt betonad just de olika intressegruppernas betydelse. Så framhålles bl. a. (sid 12), att den skillnad, som nu i fråga om inflytande på lagstiftningen består »mellan olika samhällsklasser i vårt land, har alstrat ett visst missförstånd mellan klasserna och kan onekligen medföra en fara för ett lugnt fram-

åtskridande i kulturellt och ekonomiskt afseende». Och på ett annat ställe säges det (sid. 14), att »i öfrigt bjuder vanlig klokhet och sundt förstånd, att *en samhällsklass icke allt för mycket söker gynna det egna intresset på andra klassintressens bekostnad*». Likaså har en utredning ansetts lämplig rörande den blifvande valmanskårens *fördelning i yrken*, (sid. 20 ff. samt bil.) en utredning, som visserligen synes hafva föga att göra i denna proposition, men som i sig äger ett stort värde och, trots det lösa sammanhang, hvaren den står till föredragandens yttrande i öfrigt, oförtydligt vittnar därom, att denne dock haft en fullt riktig känsla af *gruppernas* betydelse såsom faktiska makter i samhället.

Hvad som framför allt hindrat föredraganden att här se fullt klart och objektivt, torde vara den öfverskattning af *individens* rätt och »berättigade intressen», som genomgår hela hans anförande såsom en röd tråd. Det är vida mindre hänsynen till staten såsom själfständig maktorganisation af samhällets skilda krafter än hänsynen till de enskildes rätt eller anspråk, som verkat bestämmande till beslutet att föreslå allmän rösträtt och därigenom införa såsom nytt element den unga arbetareklassen i statens politiska rättsordning. Den moderna, vetenskapliga uppfattningen af statsintresset och statsbehovet såsom normerande har här icke förmått tränga igenom, utan den kungliga propositionen står principiellt kvar på den nu föråldrade och af vetenskapen öfvervunna individualistiska ståndpunkt, som i den s. k. naturrätten haft sitt mest typiska uttryck.

»Af den folkbildning, vårt land skänker sina söner», heter det i föredragandens motivering (sid. 12), »äga alla rätt till lika delaktighet. Från denna synpunkt *synes mig rättvist*, att alla män, som uppnått politisk myndighetsålder, *i lika mån* få inverka på de val, hvarur den folkvalda delen (?) af riksdagen framgår. Det synes mig *äfvén rättvist*, att *alla de, som* hvar på sin plats *utgöra nyttiga beståndsdelar af samhället*, utföra sin del af dess arbete och bära sin del af de bördor, samhället måste pålägga dem, *jämväl äga rätt* att, utan hänsyn till förmögenhetsställning, blifva delaktiga af den främsta *rättighet* samhället skänker, *den att äga inflytande på landets lagstiftning*».

»Rättigheten» att äga inflytande på landets lagstiftning är

dock — tankegångens riktighet i öfrigt förutsatt — själfallet icke identisk eller likbetydande med rösträtt eller rätt att välja riksdagsman. Det »inflytande» på lagstiftningen, som därigenom utöfvas, kan aldrig vara mer än ett indirekt, så vida ej imperativa mandat förekomma *de facto* eller *de jure*, men äfven såsom indirekt måste det städse blifva ytterst minimalt, och »den främsta rättighet samhället skänker» skulle följaktligen vara af mycket ringa betydelse *för individen*, om den vore liktydig med politisk rösträtt. Vida kraftigare och mera verksam är dock denna s. k. främsta rättighet, om och när den utöfvas i en annan form än den politiska valhandlingens, nämligen såsom tryck-, tal- och församlingsfrihet.

Det är genom sina ord och genom rätten att fritt uttala sig i allmänna angelägenheter, vare sig skriftligen eller muntligen, såsom ensam stämma eller på möten genom anföranden och deltagande i voteringar om olika resolutioner, som medborgaren i ett politiskt fritt land såsom sådan kan utöfva verkligt inflytande på lagstiftningsfrågorna. Äfven detta inflytande är i viss mening indirekt, eftersom det närmast yttrar sig i form af en anvisning för och ett påverkande af de valde riksdagsmännen och regeringen, men det är i en annan mening tillika direkt, eftersom det icke blott, såsom vid riksdagsmannayalet, ger sig tillkänna i en viss allmän riktning, utan i hvarje särskild fråga uttrycker de opinerandes mening om det bästa och önskligaste sättet för just dess afgörande.

Denna rättighet, som väl kan kallas den främsta af alla medborgerliga rättigheter, *har redan nu hvarje svensk medborgare* sig genom grundlag och sedvanerätt tillförsäkrad; för den skull behöfves sålunda alls ingen rösträttsreform.

Men äfven om man skulle erkänna den politiska rösträtten, på sätt föredraganden anför, såsom den främsta medborgerliga rättigheten och sålunda antaga, att genom den samma *individen* verkligen förmår utöfva ett inflytande på lagstiftningen, så ligger onekligen den anmärkningen nära till hands, att i så fall en alldeles för stor osäkerhet och brist på konsekvens i handlandet måste blifva följderna af allmän rösträtt. Den kungliga propositionen har förutsett denna anmärkning. »Ofta har emellertid fram-

hållits», heter «det (sid. 14), »att hos den stora massan icke kan finnas tillbörlig politisk insikt och att den allmänna rösträtten kan skapa ett massvälde, som ställer sina intressen uteslutande i förgrunden och bringar särskildt den ekonomiska utvecklingen i fara». Mot denna invändning anföres, att, ehuru den allmänna rösträtten naturligen verkar »till en demokratisering af samhället och dess åskådningar», något som snarare säges blifva till lättnad än till fara för det sociala reformarbetet ¹⁾, så är det i allt fall »ej massan, som direkt bestämmer; den endast väljer sina ombud, och det torde icke med fog kunna sägas, att dessa i regel besitta mindre insikt än andra klassers representanter». Nej, detta sista är visserligen fullt riktigt, men det bevisar heller intet. Antingen måste, om tankegången håller streck, individernas politiska rösträtt innehåra endast skenet af inflytande på lagstiftningen, enär massans representanter handla icke efter dess önskingar, utan efter egen uppfattning, hvilken i så fall ofta kan avvika från väljarnes åtminstone i fråga om sätt och tid för reformerna; eller också komma massans representanter, trots den lika klokskap och de lika goda insikter, de i jämförelse med andra klassers representanter äga, att icke få göra dessa gällande; deras insikt är den samma, men deras frihet att handla är en annan och mera inskränkt. I den moderna allmänna rösträttens idé ligger såsom kärna just, att massan skall bestämma, och att följaktligen riksdagsmannauppgiften faktiskt blir ett mer eller mindre imperativt mandat, må vara att bundenheten mest kommer till stånd genom vallöften. Men i så fall är det tydligt, att den gjorda invändningen icke kan vederläggas på det sätt föredraganden försökt, utan alltjämt kvarstår orubbad.

I själfva verket berör den kungliga propositionen här, fastän kanske mera omedvetet, frågans kardinalpunkt, men kommer, om tanken närmare utföres, därigenom i strid med sin egen utgångspunkt, medborgarnes berättigade uttalande på lika och allmän rösträtt. Massans rätt är nämligen ingalunda liktydig med individens, om än resultatet af individernas rösträtt kan blifva massans herravälde: massan står tvärtom i regel såsom individens motsats. Leder därför allmän rösträtt till »massvälde», så kan utgångspunktens an-

¹⁾ Läs såsom populär illustration härtill t. ex. *Kleen, Yankee Doodle!*

tagna riktighet, individens rätt, icke längre fasthållas. Detta är också förhållandet, ehuru å andra sidan massväldet är den fullt naturliga konsekvensen af allmän oorganiserad rösträtt: felaktig blir utgångspunkten alltså blott därför, att, ehuru det *icke* är massväldet, utan individernas rätt, som eftersträfvat, resultatet likväl med nödvändighet blir massväldet. Massväldet, vare sig i den ena eller i den andra formen, blir ock den populärt härskande rösträttsteoriens slutpunkt.

Utgångspunktens felaktighet ligger däri, att individens »rätt» i detta afseende förutsätter individerna själfva såsom de krafter, hvilka omedelbart skola ingå i staten såsom själfständig maktorganisation och särskildt i det moderna suveräna statsorgan, som kallas folkrepresentationen¹⁾. Redan förut är framhållet, att individen icke i och för sig är eller kan vara en sådan kraft. Staten består icke af en samling individer, ställda vid hvarandras sida, utan af individer, hvilka, såsom bl. a. LEROY-BEAULIEU framhållit, tillika ingå i en mängd andra nödvändiga sammanslutningar och samhällen: det är icke individerna oförmedlade, utan de till andra sociala förband hörande individerna, som utgöra folket och staten. Politiskt betyder detta, att individen endast såsom del eller lem i ett visst förband, hvilket såsom sådant erhåller, på grund af sin faktiska makt, politisk rättsställning, kan blifva af betydelse i statens politiska maktorganisation.

För den äldre statsrätten utgjordes dessa förband af olika korporationer — hos oss de fyra stånden — och kommuner, t. ex. städerna inom borgareståndet. För den moderna statsrätten åter, särdeles utlandets konstgjorda författningar, som måste ordnas med hänsyn till den tabula rasa, som revolutionen gjort i fråga om samhällets gamla förbandselement, har i regel en helt annan social makt blifvit beaktad, nämligen just den odifferentierade »massan». Den teoretiska grunden härtill sökte man i läran om individens »rätt», men den praktiska orsaken var helt enkelt den, att revolutionen gjort *massorna såsom sådana* ej blott till en makt i samhället, utan till den, åtminstone vid afgörande tillfällen, utslaggifvande makten, hvilken just därför *icke kunde* ignoreras.

¹⁾ Om riksdagen och suveräna statsorgan, se REUTERSKIÖLD, Om stater, sid. 47 ff., 77 ff.

Men »massan» är alltid genomsnittlig, och däri ligger på en gång dess styrka och dess svaghet. Lika litet som någon kan säga, huru många ärter det fordras för att bilda en hög ärter, lika litet kan någon uppgifva, huru många individer det fordras för att bilda en social massa; individerna ingå däri, men förlora samtidigt sin individuella karaktär och få hvarken vilja eller tänka annat än massans genomsnittsuppfattning ger vid handen. Skulle individerna vilja göra sig gällande såsom sådana och bevara sin frihet och självständighet, ja, då förlorar massan den omfattning och konsistens, som ensam utgör dess styrka, eftersom den verkar kvantitativt, men icke kvalitativt. Instinktmässigt känner den, att i hvarje individ, som söker höja sig öfver genomsnittsnivån, kan döljas begynnelsen till ett nytt kvalitativt maktförband, som just genom sin beskaffenhet kan komma att upptaga striden med kvantitativt långt starkare massor: den personliga kraften förblir bland människor den största och verksammaste. Därför är det ock helt naturligt, att de partier, som föra massans talan, sky all differentiering och all individuell självständighet såsom pesten — allt under det de predika och kanske tro sig befrämja individernas eget bästa såsom människor!

Endast ett slags differentiering förmår massan fördraga, nämligen den numeriska. Massan såsom makt eller kraft förblir ju orubbad, äfven om den fördelas i smärre massor — väljaremassan i numeriskt afpassade valkretsar — allra helst om dessa blifva, så vidt möjligt med hänsyn till praktikabiliteten, lika stora såsom massor, hvarvid det naturligen är likgiltigt, om t. ex. den ena valkretsen kommer att innehålla några flere eller färre individer än den andra.

Att härvid enligt de moderna författningarna hufvudvikten i verkligheten ingalunda ligger på individernas rätt att välja, visar sig kanske allra bäst däraf, att hvarje *valkrets* dock har sig *såsom plikt* ålagdt att utse visst antal riksdagsmän: individerna äro berättigade att delta i valet, men valet *skall* äga rum och *skall* gifva ett positivt resultat, fastän ingen röstberättigad personligen är röstningspliktig. I den äldre statsrätten löstes denna svårighet relativt enkelt därigenom, att det var en viss korporation såsom sådan, som hade valrätt, och att alltså dess eget handlande och ansvariga organ ytterst måste svara för valets behöriga förrättande.

Den moderna statsrätten åter har här intet fast organ för valkretsen att hålla sig till, utan räknar och har kunnat räkna med det faktum, att *massan*, just genom sin individualitetslöshet, i viss mån verkar mekaniskt, så att det blott fordras en kraft, som sätter den samma i rörelse; och för den kraften hafva författningarna städse sört genom sina bestämmelser om valförrättare och valanordningar *för den i grunden själf ensam valberättigade och tillika valpliktiga massan.*

*

Det kan emellertid icke hjälpas, att massvälde, äfven när massan genomsnittligt är aldrig så »upplyst», eftersom det här mest kommer an på viljan, medför stora betänkligheter och faror. För den skull har den moderna statsrätten, alltsedan massväldets princip erkändes af den samma, haft att laborera med olika slags »garanti»-försök till preventivt afvärjande af faran: »garantierna» på rösträttens område hafva sin nödvändiga förutsättning just i erkännandet af massväldets princip, och ingen författning, som upptagit denna, har heller kunnat undgå att eftersöka något slags »garanti», eller, såsom det heter i den kungliga propositionen med en omskrifvande fras, »motvikt i händelse af maktmissbruk».

Till en början söktes garantien vanligen i ett allenast kringskuret genomförande af principen själf. Man gjorde visserligen, genom *samfällda vals införande*, massan till politiskt-rättslig faktor i statslifvet, men man begränsade samtidigt den valberättigade och valpliktiga massan genom att från den samma utesluta vissa individer, hvilka ansågos eljes skola alltför mycket förrycka genomsnittsnivån hos väljaremassan. Detta skedde och kunde näppeligen ske på annat sätt än medels censusbestämmelser. Och en sådan åtgärd låg desto närmare till hands, som förmögenheten i form af tillgång på pengar samtidigt erhöll en allt större betydelse i det sociala lifvet.

Mot denna kringskärning var det, som ropet på allmän rösträtt först höjdes. Föredraganden har därför alldeles rätt, då han bl. a. säger (sid. 12): »Den allmänna rösträtten har aldrig ansetts hafva den innebörd, att alla medborgare utan undantag skola äga rätt till deltagande i valen. Uteslutna därifrån äro alltid barn

och de, som ej uppnått en viss stadgad ålder. Äfven kvinnor hafva hittills i de europeiska länder, som infört allmän rösträtt, icke tillerkänts befogenhet att deltaga i valen till representationen. Likaså anses det såsom en gifven sak, att de, som äro förlustiga medborgerligt förtroende, åtnjuta fattigunderstöd eller äro satta i omyndighets- eller konkurstillstånd, icke äga valrätt. *Uttrycket allmän rösträtt synes därför snarast beteckna frånvaron af sådana inskränkningår i rösträtten, som blifvit fastställda särskildt med hänsyn till viss inkomst eller förmögenhet*. Så riktig än denna definition både historiskt och principiellt är, så blir dock ståndpunkten, om föredragandens individualistiska utgångspunkt vore riktig, oförklarlig, om den än är praktiskt fullt försvarlig. Med massväldeprincipen åter är den i allo förenlig.

Är det sålunda visst, att »en åtgärd, som blott åsyftar nedsättning af nu stadgade censusbelopp», icke kan vara tillräcklig, enär den endast skulle »sätta en godtycklighet i stället för en annan», så är det ock gifvetvis både »riktigt och äfven politiskt klokt att på den allmänna rösträttens grund söka finna lösningen af rösträttsfrågan» (sidd. 12, 13), eller med andra ord: garantierna mot massväldets missbruk måste numera sökas, där öfverhufvud vare sig individual- eller massväldeprincipen lägges till grund, på något annat område än förmögenhetens.

Härvid kunde möjligen, såsom en gång förut skett i en kunglig rösträttsproposition, tanken på en gradering af den individuella rösträtten upptagas till genomförande. Visserligen är den samma föga förenlig med massväldeprincipen, enär den dock förutsätter, att individer finnas, som genom sina personliga kvalifikationer höja sig öfver massans genomsnittsnivå, men med individualprincipen behöfver den icke alldeles stå i strid. Föredraganden afvisar den emellertid (sid. 15) på den grund, att den i sig alltid innebär något godtyckligt och därför ej är »ur rättvisans synpunkt» tillfredsställande: alla valmän »böra äga lika rösträtt vid val till riksdagsmän». I själfva verket har föredraganden alltså ställt sig på massväldets grund, ehuru han själf torde menat sig fasthålla individualståndpunkten.

De garantier, som behöfvas, blifva därför i första rummet att söka i de allmänna bestämmelser, genom hvilka öfver hufvud

rösträtten pläгат begränsas, oafsedt principen för valrätt. Väljaremassan begränsas sålunda enligt den kungliga propositionen genom uteslutning af vissa individer, hvilka icke äga behöriga *personliga* kvalifikationer, såsom medborgarskap, viss ålder, egenskap af man ¹⁾, rättslig själfständighet o. s. v. Men därjämte har den samma uteslutit dels personer, som viss tid före valet åtnjutit då ännu ej ersatt fattigunderstöd, dels personer, som icke behörigen uppfyllt vissa medborgerliga skyldigheter, nämligen fullgörande af dem åliggande statlig och kommunal skatteskyldighet samt värnplikt. I dessa uteslutningar, hvilkas närmare formulering och motivering här må lämnas å sido, ligger intet, som direkt strider mot massvåldesprincipen, huru det nu än må förhålla sig med individualprincipen.

Men den kungliga propositionen har icke ansett dessa garantier tillräckliga, utan sökt äfven andra. Den har då helt naturligt drivits att rikta sin uppmärksamhet på valsättet och därvid i första hand på möjligheten af klassval. Klassvalens princip är visserligen alldeles oförenlig med massvåldets och äfven med individens antagna rätt att såsom individ delta i valen, men den är det ingalunda med den allmänna rösträtten i och för sig, när uttrycket tages i den af föredraganden angifna rätta betydelsen. Det synes ock hafva legat desto närmare till hands för föredraganden att tillstyrka klass- eller gruppval, som han själf gång efter annan i sitt anförande visar sig hafva en synnerligt god och riktig uppfattning af klassernas betydelse, men hans egen individualistiska utgångspunkt har realiter — och regeringens på förhand intagna principiella ståndpunkt kanske än mera formaliteter — hindrat honom härifrån.

Vid anmälan inför konungen den 10 oktober 1902 af riksdagens skrifvelse den 20 maj samma år angående en fullständig undersökning af rösträttsfrågan hade nämligen regeringen allenast upptagit frågan om proportionella valmetoder till närmare pröfning, och genom sin bekanta kommuniké af samma år a priori afvisat tanken på den äfven i riksdagens skrifvelse 10 maj 1900 framställda begäran om en fullständig och allsidig utredning

¹⁾ Ang. kvinnas politiska rösträtt, se min artikel i Göteborgs Aftonblad 29 aug. 1904.

rörande de förutsättningar och villkor, under hvilka valrätten kunde utsträckas. De undersökningar, som K. M:t i anledning häraf anordnat, hafva samtliga varit, såsom äfven i 1904 års rösträttsproposition tämligen tydligt erkännes (sid. 11), partiella: den genom k. brefvet 1 juni 1900 anbefallda utredningen afsåg att skaffa statistiska uppgifter »uti åtskilliga i nämnda bref angifna hänseenden», och den ytterligare utredning, hvarom den 13 mars 1903 hemställan skeddé i statsrådet, skulle blott vara afpassad för bedömande af ett förslag, byggdt på de redan den 10 okt. året förut angifna grunderna. Resultatet af dessa utredningar har naturligen ej heller kunnat blifva, att det för frågans *allsidiga* bedömande nödiga materialet sammanbragts, men så vida man, såsom regeringen gjort, principiellt afvisar hvarje tanke på en annan röst-rättsgrund än massväldets, må vara omklädd i individualistisk form, måste medgifvas, att ytterligare utredning varit öfverflödig. Under sådana omständigheter ligger det i sakens natur, att 1904 års kungliga proposition helt enkelt måste afböja klassvalen. De grunder, som härför anföras, äro likväl icke lyckliga.

Å ena sidan påstås nämligen, att »en alla samhällsdelars samverkan till ett gemensamt mål» icke kunde vinnas »genom *tillskapandet* af särskilda *klasser*, hvilkas olika intressen skulle i representationen företrädas» (sid. 22). Detta ägde väl sin riktighet, såsom ock framhålles, »vid tiden för införandet i Sverige af det nya representationsskicket», och man kunde då icke alldeles utan grund uttala, att klassväsendet innebure i sig »en syftning att företrädesvis se klassens intressen till godo, och på grund af mångfalden af de i samhället framträdande intressena samt omöjligheten af att särskilja dem kunde en klassindelning icke gifva annat än en godtycklig och i lyckligaste fall endast för tillfället hållbar grund för representationens sammansättning». Men påstår man, såsom föredraganden gör, att »riktigheten af dessa åsikter torde i senare tid hafva framstått i allt klarare ljus», så är detta felaktigt redan på den grund, att klassvalsprincipen icke egnats någon allvarlig pröfning från statens och dess ansvariga organs sida. Ännu egendomligare ter sig påståendet, om det sammanställles med föredragandens egna uttalanden på andra ställen i statsrådsprotokollet, där han skarpt betonar både behovet att känna valmanskårens

fördelning efter yrken (sid. 20) och de *numera faktiskt existerande samhällsklassernas* stridiga intressen: om något »tillskapande» af klasser är här ej längre tal; den klassdifferentiering, som 1865 ännu icke kunnat ske, medan stånden lefde kvar såsom politiska makter, har sedermera spontant begynt och åtminstone delvis genomförts.

Klart och tydligt uttalas i propositionen (sid. 13) om »de nu från politisk rösträtt utestängda», att dessa »hafva gifvetvis, liksom alla andra, sina särskilda intressen i samhället», och att »dessa kunna omöjligen effektivt bevakas af andra samhällsklassers målsmän, helst de ju ofta hafva helt motsatta intressen och därför torde vara böjda att, om än omedvetet, eftersätta hvad för de nu utestängda kan vara gagneligt». Härefter ligger tydligen dels, att den nuvarande representationen framför allt är en representation för vissa klasser, som alltså måste existera och kunna från andra afgränsas, dels att »de nu utestängda» också utgöra en samhällsklass med säregna intressen och alltså på något sätt bestämbar. Till yttermera visso uttalas i annat sammanhang (sid. 8), att »orsaken till den allmänna rösträttens framträdande» närmast borde sökas i storindustriens uppkomst och det framkallande, som därigenom skett, af »nya samhällslager» med egna intressen, d. v. s. arbetarklassen. Att föredraganden därjämte åtminstone i viss mån verkligen identifierat de yrkesgrupper, *hvilkas approximativa numeriska storlek han själf låtit statistiskt utröna* — den kan alltså utrönas — med politiska samhällsklasser, framgår otvetydigt af hans eget yttrande (sid. 26), att den »oegentlighet», som ligger däri, »att minoriteterna inom valkretsarna icke kunna göra sig hörda», särskildt torde komma att »kännas såsom en orättvisa, när till följd af skéende förändringar i folkmängdens eller särskilda yrkens utbredning på en ort det klassintresse, som länge varit där härskande, helt oväntadt finner sig vara i minoritet.»

Å andra sidan åberopas i den kungliga propositionen (sid. 22) såsom skäl emot klassvälen äfven »exemplen från de utländska stater, hvilka — vanligen med hänsyn till skattskyldigheten, såsom i Preussen — indelat väljarne i klasser.» Härefter bör först och främst anmärkas, att en dylik klassindelning icke är en verklig sådan, när med klass förstås grupp af samhällsindivider, som genom sin verksamhet (= yrke) höra samman eller hafva gemensamma

intressen. Men dessutom gäller äfven i detta stycke, hvad föredraganden själf påpekat i ett annat sammanhang, då det gällde att vederlägga de invändningar, som möjligen kunde med stöd af exempel från utlandet tänkas blifva framställda emot den allmänna rösträtten, nämligen (sid. 14), att man icke kan såsom något säkert utslag åberopa »förhållandet i andra länder, såsom Tyska riket med dess många olikartade delar, eller Preussen med dess indirekta klassval eller Belgien med dess graderade röstskala. Då», heter det i omedelbart sammanhang härmed, »i öfrigt hänsyn måste tagas till bestående olikheter i afseende å de religiösa, sociala och ekonomiska förhållandena, lärer den erfarenhet, som i utlandet vunnits rörande den allmänna rösträttens» — och naturligen också klassvalens — »verkningar, icke erbjuda någon direkt ledning för vårt omdöme».

När alltså å ena sidan klassvalen icke kunnat accepteras, men å den andra klasser likväl finnas och *väljaremassan sålunda i det moderna samhället med allmän rösträtt faktiskt ej längre är odifferentierad*, måste ett valsätt uttänkas, som, på samma gång det icke gör våld på massväldesprincipen, d. v. s. de samfälliga valen, dock neutraliserar denna principens fördärfliga verkningar för de ur massan utskilda intressegrupperna, så vidt dessa öfver hufvud tillika utgöra samhällliga maktgrupper. Ett sådant valsätt anse sig nu många hafva funnit i de proportionella valen, och äfven den kungliga propositionen föreslår majoritetsvalens utbytande mot proportionella val. Närmast är det icke klassintressenas behof af skydd, som framkallat proportionalismen, utan insikten om individualprincipens utmynnande i sin egen upplösning genom massväldet såsom resultat af dess fullständiga genomförande: det är med andra ord de s. k. minoriteternas anspråk, som utgöra proportionalismens historiska grund. Men då äfven dessa minoriteter i en odifferentierad väljaremassa själfva bilda en massa, torde vara tydligt, att proportionalismen är en sådan form af numerisk garanti, som med massväldesprincipen kan vara förenlig: därför har den öck kunnat upptagas af dem, som yrka allmän rösträtt från massväldets synpunkt, och rent af för mången af dem framstå såsom ett ideal af rättvisa.

Jag skall här icke ingå i någon närmare granskning af pro-

portionalismen ¹⁾, utan endast i största korthet betrakta den samma i dess förhållande till massväldeprincipen och maktgruppintressena.

*

Skulle man, därest allmän rösträtt infördes utan någon som helst differentiering inom väljaremassan, söka på förhand beräkna de sannolika valresultaten särskildt med hänsyn till yrkesgruppernas representation, blifve resultatet af en sådan beräkning, äfven när man har en så pass detaljerad statistik öfver grupperna, som den i den kungliga propositionen åberopade, synnerligen ovisst. Dessa grupper innesluta, såsom alldeles riktigt af föredraganden anmärkts (sid. 21), »hvar för sig valmän med vidt skilda åskådningar och intressen. Och äfven om man skulle tilltro sig», säges där vidare, »att med någon sannolikhet hänföra hufvudmassan af den ena eller andra yrkesgruppen till någon af de nu i vårt politiska lif förekommande partiriktningarna, så äro ju såväl valmansgrupper som riksdagspartier tid efter annan underkastade förändringar med hänsyn till uppfattning och önskemål. Härtill kommer, att man icke med någon visshet kan beräkna, huru i framtiden proportionen mellan de olika yrkesgrupperna kommer att ställa sig.» I själfva verket blifve det icke de mera konstanta yrkesgrupperna, utan de olika, mera tillfälliga partimassorna, som komme att utgöra de maktelement, hvilka af och i staten organiserades att bilda riksdagens andra kammare.

De naturliga klasserna skulle sålunda komma att sakna egen representation inom riksdagen, d. v. s. man sätter på allvar i fråga att icke vidare erkänna dem såsom verkliga maktgrupper. Detta tyder onekligen därpå, att deras egenskap af maktgrupper icke heller längre är praktiskt otvifvelaktig, och erfarenheten bär säkert vittne i samma riktning: dessa gruppers medlemmar känna sig icke i regel vara i någon högre grad inbördes förbundna af gemensamma intressen, utan uppgå i en allt starkare utvecklad individualism. Det är först den organiserade arbetareklassen, som genom sitt uppträdande efter hand möjligen kan drifva dem till en motsvarande maktutveckling genom sammanslutning inbördes.

¹⁾ Se härom mina artiklar i Göteborgs Aftonblad 1902—1904.

Men det är å andra sidan fara värdt, att, när detta sker, den odifferentierade allmänna rösträtten redan införts och dessa grupper sålunda förlorat den rättsliga maktställning, som ännu formellt tillkommer dem. Och därefter måste de vandra samma besvärliga och långa väg, som nu arbetareklassen för att åter varda *erkända* såsom maktgrupper.

Till afvärijande af denna utgång är det nu, som det proportionella valsättet föreslagits till antagande. »Allas berättigade intressen i samhället» skola därigenom komma till sin rätt; »hvarje mera betydande grupp af valmän skall erhålla så många af valkretsens platser, som den i förhållande till sin storlek kan anses hafva rätt att besätta» (sid. 22), och man skall sålunda »efter en rationell grund och på ett varaktigt sätt få i denna kammare (andra kammaren) fram den återspeglning af meningsskiftningarna inom valmanskåren, som man genom den nuvarande valordningen på konstlad väg, men med ledning af gifna historiska förhållanden sökt och, i stort sedt, tämligen väl lyckats att med nu bestående valrättsbestämmelser åstadkomma» (sid. 25). Sammanhanget synes ge vid handen, att föredraganden här närmast tänkt på den nuvarande delningen i särskilda stads- och särskilda landtvalkretsar, och att alltså med de »meningsskiftningar», hvarom talas, icke blott afses olika rent politiska partimeningar, utan också och kanske mest meningsskiftningar i följd af olika yrkes- eller klassintressen.

Emellertid torde det endast vara arbetaregrupperna, som härvid kunna betraktas såsom på en gång social grupp och politiskt parti — de individer, som möjligen hysa afvikande politiska meningar mot gruppen i genomsnitt, komma säkerligen att antingen afhålla sig från deltagande i valen eller att trots allt rösta med gruppmajoriteten. Inom öfriga grupper, d. v. s. väsentligen de nu representerade samhällsklasserna, få däremot i regel de politiska meningarna afgörande betydelse och någon sammanhållning af gruppen såsom social grupp äger ej rum, åtminstone ej så länge dess vitala intressen icke blifvit utsatta för ytterlig och ögonskenlig fara från andra maktgruppers sida: de äro såsom beati possidentes sofvande i säkerhet. Här är det alltså de olika partimeningarna, som skola söka att göra sig gällande emot andra

partimeningar, och många af dessa gruppers röstberättigade individer skola därför *rösta med arbetarne* såsom radikalt parti. Att under sådana förhållanden proportionalismen svårligen skall kunna gifva de nu härskande *klasserna* någon verklig eller än mindre ens numeriskt »rättvis» representation, torde vara tämligen själfklart.

I trots häraf anser sig föredraganden kunna påstå (sid. 27), att »det proportionella valsättet synes äfven böra tillfredsställa dem, som i klassvalen vilja söka ett medel mot obehörigt majoritetsvälde» (: egentligen massvälde). Såsom den kommitté, hvilken hade att utreda frågan om ett proportionellt valsätt erinrat, »verkställa de proportionella valen», tillägges det, »omedelbart de *grupperingar inom valmanskåren, som endast högst ofullständigt kunna ske genom en yttre, af lagstiftningen på förhand anordnad uppdelning*. De proportionella valen innebära i sig en form af klassval, utvecklade till högsta möjliga fulländning och lämpande sig efter alla under tidernas lopp skeende förändringar.» (!) Detta är dock att vända upp och ned på verkligheten och förklarligt endast därigenom, att föredraganden sammanblandat gruppintressen såsom klassintressen med gruppintressen såsom partiintressen.

Partierna, såvidt de äro verksamma utom riksdagen, äro interessegrupper, som bildas och verka väsentligen i valtider eller med afseende just å valen ¹⁾, och vill man gifva dem en numeriskt proportionell representation i riksdagen såsom partier, så är den nyss anförda satsen alldeles riktig, ty partierna kunna hvarken till antal eller beskaffenhet a priori af lagstiftningen fixeras. Men afser man med ett proportionellt valsätt att äfven vinna samma fördelar som genom klassval eller gruppval och sålunda tillförsäkra äfven samhällets yrkesgrupper och sociala klasser en numeriskt proportionell representation genom riksdagsmän, som af gruppens politiska majoritet utses, så måste afsikten förfelas, ty

¹⁾ Härmed förnekas naturligen ej, att äfven under valmellantider partiorganisationerna kunna finnas kvar, men de äro då endast såsom en stomme eller ett skelett, som först till valen växer ut till verklig kropp och gestalt i och genom den tillfälliga anslutning till partilistorna, som då kan från den i sig partilösa stora väljaremassan vinnas. Det är därför felaktigt, när i propositionen (sid. 24) åberopas bl. a. det s. k. »faktum, som nu torde få erkännas bestå, att valmanskåren är uppdelad i partier»; detta »faktum» är så långt ifrån något faktum, att dess motsats i stället så är.

dessa grupper äro intressegrupper, som lefva och verka både mellan och under valen, men såsom partigrupper i normala fall och vid samfällda val icke för valen eller med afseende å valen. Skall detta ske, fordras ytterligare ett politiskt eller legalt incitament för gruppen att själf uppträda såsom parti, d. v. s. att göra sina sociala gruppintressen till partiintressen, enär eljest de aktuellare partiintressena i valtiden blifva de vanliga gruppintressena öfvermåttiga. Enda medlet att tillgodose klassen såsom sådan vore då en sådan anordning af valet, att gruppens röster räknades för sig, vare sig de afgifvits vid samma tillfälle som andra gruppers eller ej, och oberoende af de partier, till hvilka de namn höra, som å de afgifna röstsedlarna äro upptagna. Men detta betydde realiter ett uppgifvande af de samfällda valens och massväldets princip. Att ersätta klassvalen förmår därför proportionalismen såsom modifikation af den allmänna rösträtten med samfällda val ingalunda.

Proportionalismen skapar i princip endast en numeriskt proportionell *partirepresentation*, och att klass och parti icke sammanfalla, erkännes, såsom förut nämndt, äfven i den kungliga propositionen (sid. 21). Huruvida åter en sådan minoritetsrepresentation i och för sig kan anses önskelig och ändamålsenlig, skall här icke undersökas¹⁾. Endast det må anmärkas, att, då i alla fall riksdagsbesluten förutsätta en majoritet, och då minoriteten alls icke förmår hindra majoritetens beslut, därför att den utgör en minoritet i riksdagen, mera än om den allenast vore verksam i tal och skrift, i press och å möten utanför riksdagen och vid valen, fördelen af en differentiering allenast numeriskt af väljaremassan synes vara ganska tvifvelaktig. Något mera än en numerisk differentiering innebär nämligen proportionalismen icke: den endast skapar särskilda representanter för smärre massor och uppdelar

¹⁾ Den praktiskt politiska grunden till så många konservativas fasthållande vid proportionalismen — i stället för att direkt vända sig mot massväldesprincipen och de samfällda valen — torde mindre vara att söka i något intresse för »minoriteternas rätt» än i förhoppningen att genom en starkare minoritetsrepresentation i andra kammaren vinna en viss garanti för det lyckliga resultatet af framtida — gemensamma vöteringar. Ståndpunktèn är därför icke principiell, utan »praktisk», d. v. s. opportunistisk. Man vågar icke hoppas att kunna hindra massväldesprincipen och vill därför rädda hvad räddas kan, *äfven med fara att därigenom offra hvad nu finnes af organisk princip.*

den redan lokalt fördelade stora väljaremassan i nya partimassor. Och då partiet såsom sådant blir en samhällelig makt allenast genom den kvantitativa anslutning det samma vinner — detta i motsats till den sociala klassen — så är tydligt, att partiproportionalismen i och för sig ingalunda står i strid med massväldeprincipen.

Ja, på grund af omständigheterna skulle den i vårt land rent af, åtminstone till en början, stärka och befästa denna princip. Det är nämligen så, att *massväldeprincipen här ännu icke vunnit fullt erkännande och genomförande*, utan fortfarande måste kämpa med den organiska maktgrupprincipen, som tagit sig uttryck i — gällande rätt genom den däri stadgade differentieringen af väljaremassan i särskilda stads- och särskilda landtgrupper, med numeriskt relativt starkare representation af den förra. Ett proportionellt valsätt, som vill stå i samklang med den massväldeprincip, hvilken är dess egen nödvändiga förutsättning, måste därför medföra stora valkretsar, emedan en indelning med smärre flermansvalkretsar, såsom föredraganden riktigt anmärkt (sid. 24), måste just »med hänsyn till svårigheten att förlika närgränsande lokala intressen, *särskildt mellan stad och land*», blifva ytterst svår »att afväga och genomföra»: intresse motsatsen kan sålunda icke förnekas, men den kan möjligen *genom skapande af en tillräckligt stor väljaremassa* förhindras att göra sig gällande. Proportionalismen skulle härigenom upprifva det residuum af organiska maktgrupper, som finnes kvar, eller kanske rättare den ansats till en organiserad allmän rösträtt, som ligger i väljaremassans *för närvarande bestående och erkända differentiering i stads- och landtvalkretsar*.

Detta har äfven 1904 års konstitutionsutskott insett och beaktat. Utgående från den uppfattningen, att man, då man funnit lämpligt att införa en ny princip, det proportionella valsättet, på samma gång bör tillse, »att andra rubbningar icke äga rum i valsystemet än de, hvilka nödvändiggöras genom användandet af nämnda valmetod» (Utlåtande n:o 5, sid. 176), har utskottet föreslagit, att städerna skola fortfarande välja för sig och landet för sig, fastän proportionellt. Utskottet har rätt däri, att en sammanslagning af stad och land i länsvalkretsar icke är nödvändig, men det har förbisett, att den utgör den enda följdriktiga tillämpningen

af den nya principen. Och dess eget positiva förslag har ock tämligen allmänt erkänts innebära alltför stora oformligheter med hänsyn till de afsedda nya stadsvalkretsarna. Utan upphäfvande af skillnaden mellan land och stad torde därför proportionalismen icke alls kunna vinna insteg, må vara, att den kanske i hvarje fall kommer att högst stanna vid ett misslyckadt experiment.

Äfven i andra afseenden visar det sig, att proportionalismen är ett utflöde ur massväldeprincipen och därför oantaglig för en hvar, som vill bevara och vidare utveckla representationens grundande på organiska maktgrupper. Den mekaniska karaktär, som kännetecknar massväldeprincipen, utmärker ock proportionalismen. Ytterst betecknande är det, att den kungliga propositionen själf indirekt medger detta, då däri, på tal om resultatet af ett proportionellt val, uttalas, att, om blott valmännen fylla den enkla uppgiften att å valsedeln »med penna understryka de personers namn», hvilka af dem önskas valda, så »måste detta, såvidt det afser de olika partiernas representation, blifva rättvist»; och mot invändningen, »att valmannen ej kan fullt beräkna, huru det verkar, om han å rötsedeln understryker flera eller färre namn», har propositionen intet annat svar än det, «att om blott hvarje valman vid namnunderstrykningen gifver uttryck åt sina personliga önsningar(!) valresultatet i sin helhet *skall* blifva tillfredsställande», (sid. 23). Samma mekaniska föreställning gör sig gällande i satsen, att, om andra kammarerna bildas genom proportionella val, den »*följaktligen* kommer att gifva ett *riktigt uttryck för den allmänna folkviljan inom landet*» (sid. 27).

Det är den s. k. »allmänna folkviljan» i *dess olika genomsnittliga skiftningar*, som proportionalismen vill framställa, under det att det är denna samma »allmänna folkvilja» i *dess totala genomsnittlighet*, som genom majoritetsvalen skall komma till uttryck. I båda fallen är det massväldeprincipen, som utgör grunden, men man torde kunna sätta i fråga, huruvida ej proportionalismen i längden skulle komma att verka såsom en inifrån förstörande kraft å själfva denna princip, eftersom den i allt fall innebär en differentiering och ett splittrande af massan i massor. Endast så vidt proportionalismen hålles inom vissa trängre skrankor, så att icke hvilka eller huru många skiftningar som helst få till-

fälle att göra sig gällande, torde det blifva möjligt att varaktigt förlika proportionalismen med massväldesprincipen, må vara att det ändock synes tvifvelaktigt, huruvida ej den mekaniska uppfattning af det politiska lifvet och dess mänskliga viljor och krafter, som i proportionalismen drifvits till sin spets, måste förr eller senare framkalla en starkare reaktion mot massväldesprincipen själf än de vanliga majoritetsvalen. Men detta allt är frågor, dem endast en ännu icke vunnen erfarenhet kan nöjaktigt besvara.

Australsk arbejderpolitik.

Af

Cand. Mag. Sv. Trier.

Den australske nation blev født samtidig med det 20:ende århundrede. De seks gamle kolonier, Queensland, New South Wales, Victoria, Tasmania, South og Western Australia blev »stater» i den ny »Commonwealth of Australia», mens New Zealand ikke fandt det rigtigt at gå ind i federationen. Mange år vil den australske befolkning neppe behøve til at glemme den gamle bornerte kolonistolthed og til at føle sig som én nation; her er ikke som i Amerika en mængde forskellige nationer, der skal bringes til at gå op i hinanden — kun 3—4 p. ct. af befolkningen er født udenfor engelske besiddelser. Og den omstændighed, at Australien ligger så langt borte fra andre civiliserede lande, virker naturligvis forenende. Endelig er »the colonial» et omstrejfende menneske, der bosætter sig i den koloni, hvor forholdene for øjeblikket er bedst, og altid er parat til at bryde op, hvis f. eks. en ny guldmine er fundet; for mange har der således allerede længe ingen grænser været mellem staterne.

Rent politisk set vil sammensmeltningen foregå endnu hurtigere. Befolkningens store masser ser nemlig med de største forhåbninger hen til det federale parlament og vil gøre, hvad de formår, for at overføre mer og mer myndighed fra staternes magtområde til forbundets. Ti i statsparlamenterne vil et radikalt demokratisk forslag være sikker på at møde alvorlig modstand,

hvis ikke i de på forholdsvis bredt grundlag valgte underhuse, så i alfald i de konservative overhuse; i det federale parlament er jo derimod begge huse baseret på lige og almindelig valgret for enhver 21-årig person, mandlig eller kvindlig. Og nu har fællesrigsdagen draget alle de dygtigste politikere til sig fra de tidligere koloni-rigsdage, så det kun er 2:den klasses mænd der er tilbage i stats-parliamenterne; disse sneversynede lokalpatriotiske politikere søger end nu stadig at stille statens ret op overfor forbundets, og med jalousi ser de på, at de ikke er så enevældige som deres forgængere. — Mens demokratiet således søger at slette de gamle grænser, vil det på samme tid drage en ny omkring hele Australien mod England. 'Eändnū 'kān dēr nōk oparbejdes en imperialistisk begejstring — især under bevægede forhold som den sydafrikanske krig — men efter som den indvandrede engelske befolkning aftager i forhold til den australsk-fødte, svinder også samfølelsen med England. Der er allerede nu megen forbitrelse, når en privy-council dom kuldkaster en australsk domstols afgørelse, eller når den engelske kolonisekretær nærer en fra den australske afvigende mening. Især det australske arbejderparti er engelsk-fiendtligt, det ser i England den udbytende kapitalist, der lever i London af australske arbejderes slid. Og det vil sikkert blive dette partis meninger og handlinger der kommer til at afgøre, hvilke veje den australske nation skal betræde. Det vil ligge i dette partis hånd, om Australien i fremtiden skal blive omtalt med lige så stor angst af den europæiske grundejer og landmand, som han nu omtaler de forenede stater i Amerika og de stadig mer nærgående konkurrenter i Canada og Sibirien. Det vil endelig blive dette parti, der får bestemme, om Australien digesom Amerikas forenede stater skal blive et dollars-regeret land, hvor jernbaneselskaber og industrielle sammenslutninger har mer reel indflydelse på landets regering end de lovgivende forsamlinger. Det er dog ikke alene af disse grunde, det har sin interesse at se, hvad dette parti vil og hvordan det arbejder. Det har også sin interesse at se, hvor fjernt et arbejderparti, der har magten eller i alfald del i den, står fra de europæiske oppositions-arbejderpartier, hvordan et sådant parti i ny lande, hvor al jord endnu ikke er optaget, ser langt lysere på de bestående samfundsforhold og tror

at kunne forbedre og omforme dem ad det forholdsvise jævne fremskridts vej og derfor tager mindre interesse i socialistiske omvæltningsteorier, og endelig hvordan dette lighedsparti er blevet et overklasseparti overfor de endnu laverestående — de farvede mennesker.

»The federal labor party» er dannet ud af de bestående koloniale arbejderpartier. Disses historie går ikke længer tilbage end til 1890. Før den tid havde der været demokratiske partier, som fik stærk støtte fra minearbejdere og havde store kampe med de mægtige landejendomsbesiddere. Da tusender og atter tusender strømmede til Victoria i begyndelsen af 50-erne for at finde guld, skal der være kommet mange chartister til Australien, og dissers indflydelse, mener man, har været følt helt ned gennem tiderne i kampene for udvidelse af politiske rettigheder. Ved siden af de politiske kampe har der været ført mange faglige kampe, men til 1890 var trade-union-bevægelsen der som i England ganske upolitisk. Det, der politisk vakte de australske arbejdere i de forskellige kolonier, var en ganske frygtelig sømandsstrejke, der gennem sympati-strejker udbredte sig fra koloni til koloni og fra fag til fag. Arbejderne led et alvorligt nederlag, men som så ofte ellers var det også her den tabte strejke, der kom til at føre arbejderne milevidt fremad. I alle kolonierne, undtagen Tasmania, der indtil 1903 har været ganske uberørt af nogen politisk arbejderbevægelse, sendtes der arbejder-repræsentanter till parlamenterne. Det vilde blive for vidtløftigt nu at gennemgå hver enkelt kolonis arbejderpolitik, men gennemgående benyttedes også samme midler overalt. Det har været og er endnu den gængse taktik, at så længe et ministerium giver efter for arbejderpartiet på de spørgsmål, som dette særlig har lovet vælgerne at interessere sig for, kan det være vis på arbejdernes støtte på så godt som alle andre punkter, selv om de ofte må strække sig vidt og lade deres principper sove. I New South Wales har således både frihandels- og beskyttelses-ministerier været hjulpet af arbejderpartiet, der så til gengæld har opnået meget af begge, da deres majoritet i underhuset afhang af arbejdermedlemmerne. Når bortses fra N. S. W. har arbejderpartiet dog stadig stået det såkaldte »liberale», protektionistiske parti nærmest. Kun i Queensland har arbejderne altid

— indtil efteråret 1903, da der dannedes et koalitionsministerium med arbejderrepræsentanter i — været i opposition til de skiftende regeringer og dannet den eneste opposition. Følgen heraf har været, at her er gennemført meget lidt arbejderlovgivning, men på den anden side har arbejderne ikke her været ført ind på så megen uheldig eftergivenhed som de andre koloniers med deres do-ut-des-politik.¹⁾ I det federale parlament har arbejderføernes store taktiske dygtighed bevirket, at arbejderne, hvis stemmer i begge huse dannede balansen mellem det protektionistiske og det frihandleriske parti, opnåede meget uden til gengæld at give noget af betydning. Og nu efter valg i December 1903 møder partiet endnu stærkere der¹⁾ og vil, hvis ikke de andre partier slutter sig helt sammen, komme til at øve en mægtig indflydelse.

Arbejderpartiernes tilsynskomst efter 90 har i øvrigt været medvirkende til, at der ikke mere finder den evige minister-skiften sted som tidligere; der er nu mere parti-troskab, også i de borgerlige partier, der har lært meget af den strenge parti-disciplin, arbejderne overholder. Som eksempel på denne disciplin skal jeg anføre den første af de betingelser, det federale arbejderparti opstiller for at anerkende en mand som dets kandidat: »Alle kandidater for det federale parlament skal underskrive følgende erklæring: jeg forpligter mig herved til ikke at modarbejde nogen af den anerkendte arbejderorganisation valgt kandidat, og hvis jeg bliver valgt, da at gøre mit yderste for at føre ud i livet de principper, der er udtrykt i arbejderpartiets program, og ved alle spørgsmål, der vedrører programmet, at stemme således som foreskrevet af flertallet af rigsdags-partiet i et partimøde». Overholdes et sådant løfte ikke, er løfte-bryderen umulig og vil neppe nogensinde få tilgivelse.

Det federale arbejderpartis program, på hvilket det gik til valg sidste December, blev vedtaget på en kongres i Sydney i Decbr 02. Det omhandler naturligvis kun sager, der falder ind

¹⁾ Efter Melbournebladet »the Age's» opgørelse af 28/12 03 er partistillingen i det federale parlament:

	House of Representatives	Senate
Frihandlere:	26	9
Beskyttere:	28	12
Arbejdere:	21	15

under federationens magtområde; men omtalen heraf vil give lejlighed til også at skitsere de enkelte statspartiers politik. Programmet er sammensat af to dele, et kampprogram og et almindeligt, og hertil er så føjet nogle resolutioner, vedtagne på kongressen. Kampprogrammet omhandler, hvad man straks vil lægge al sin kraft ind på at gennemføre, og hvad der skal diskuteres og fremhæves på valgtribunerne hele *commonwealth* over, mens det almindelige nærmere udformer det andets fordringer og tilføjer ny, hvis behandling man ikke mener det nødvendigt at tilendebringe i de aller første samlinger. Kampprogrammet er:

- I. Opretholdelse af »White Australia».
- II. Tvangs-voldgift.
- III. Alderdomspension.
- IV. Samfundets overtagelse af monopoler.
- V. Folkevæbning.
- VI. Færre statslån.
- VII. Sølove.

Det almindelig program tilføjer:

- VIII. En statsedel- og deposito-bank og en statsbrand- og livsforsikringsanstalt for hele *commonwealth*.
- IX. Federal patent-lov.
- X. Ensartet industriel lovgivning og hertil nødvendig forfatningsændring.

White Australia er slagordet for den bevægelse, der går ud på at hindre enhver sort, brun eller gul person i at lande i Australien og at blive af med de nu bosatte, enten ved ligefrem at udføre dem eller ved at gøre dem livet umuligt i Australien. Denne politik, der forresten begunstiges af mange udenfor arbejderpartiet, er for en stor del begrundet i det æstetiske ubehag, den hvide mand føler overfor de farvede racer, i den væmmelse, han føler ved at betragte deres usle liv i elendige kuler, som i almindelighed tillige er hjemsted for den laveste prostitution, og last but not least i den opfattelse, at den farvede på grund af deres lavere standard of life kan underbyde den hvide og derved påføre ham en unfair konkurrence. Denne kamp mod de farvede går ikke ud over de indfødte australnegere, de står for lavt til at konkurrere med de hvide, flertallet af dem bor borte fra civili-

serede egne, og de få, der bor her, dør hastigt ud; det er kinesere, japanesere, hinduer og kanakas (fra Stillehavsøerne), man vil tillivs. Disse indvandrere, specielt kineserne, kommer over til Australien, tjener penge og rejser hjem med dem til deres hjemland. De bosætter sig ikke for at blive gode borgere i landet, stifter kun sjældent familie og deres antal stiger derfor næsten udelukkende ved indvandring. Disse fremmede racer udgør dog ikke mer end lidt over 50,000 personer ud af den samlede befolkning på 3,110,000. Når man alligevel så heftigt bekæmper dem, er det, fordi de strømmer til, så snart indvandringsbestemmelserne slappes. Disse var før 1901 væsentlig rettede mod kineserne, der stadig har været den største fare. De forskellige kolonier havde forskellige regler, nogle gik ud på at pålægge hver indvandrende kineser en skat, andre bestemte, hvormange kinesere et skib måtte indføre i forhold til dets tonnage (f. eks. 1 kineser for hver 500 tons). Samtidig indsattes der bestemmelser i fabrikløve for at formindske den unfair konkurrence, som f. eks. at kinesiske møbler ved stempler tydelig skal tilkendegive, at de er lavet af kinesere, eller en bestemmelse som den victorianske, om at en virksomhed kommer under fabriktilsyn, når der beskæftiges blot en kineser der, medens der hertil fordres 4 eller flere hvide arbejdere. — Nu tilkommer det fælles-rigsdagen at ordne invandringsforholdene og allerede i dens første samling vedtoges på grund af arbejderpartiets pres to herhen hørende love. Den ene omhandler kun de i Queenslands sukkermarker arbejdende kanakas og indeholder bestemmelser, som år for år vil formindske deres antal, ved at de bliver ført tilbage til deres hjem på de vestlige Stillehavsøer. Der rejstes stærk opposition fra de interesserede Queenslandske krese med påstande om, at hvidt arbejde ikke kunde bruges til det hårde arbejde under den tropiske sol, men uden resultat. Og for endnu hurtigere at blive af med kanakas og for at lette overgangen til hvidt arbejde er der fastsat en bonus for sukker, dyrket af hvide mænd alene. Den anden lov er en almindelig indvandringslov med fælles bestemmelser for alle, af hvad farve de end er. Fra den engelske regering var der nemlig allerede i 90'erne strengt blevet foreskrevet kolonierne, at det ikke gik an at opstille særlige skranker mod kineserne, da de jo var undersætter

af en fredelig sindet magt. Men den ny lov, som i sine hovedtræk er en kopi af en natalisk lov, opnår det samme ved at foreskrive, at kun de, der, hvis det forlanges, kan skrive på et europæisk sprog efter diktat et stykke på 50 ord, får lov at lande. Herved er jo udelukket alle, man ønsker borte, og ingen udelukket, som man gerne ser, i det vedkommende toldembedsmand så blot ikke forlanger nogen skriftsprøve. Som en sidste sejr for arbejderne i deres kamp for White Australia må nævnes en bestemmelse i postloven, hvorefter the commonwealth ikke må yde nogen subsidie for postbesørgelse til noget dampskibsselskab, der benytter andet end hvidt arbejde. At arbejderne har kæmpet så stærkt for denne som for de andre bestemmelser, forstår man, når man ved, at f. eks. hvide fyrbødere får 7—8 p. st. om måneden, deres kulørte kolleger derimod kun 1 p. st.

Indvandringsloven indeholder foruden de overfor omtalte regler en række andre mod indvandring af forbrydere, *syge o. s. v.; endelig har arbejderne fået indsat en paragraf, taget fra de forenede staters indvandringslov, om at ingen arbejder må lande, når han ved kontrakt er bundet til at udføre legemligt arbejde, medmindre han, fordi han er i besiddelse af en særlig uddannelse, får dispensation. En sådan paragraf hindrer jo muligheden af noget tilsvarende til den i Danmark og Sverige foregående polak-indførsel og umuliggør, hvad der tidligere har fundet sted under arbejderkampe, at arbejdgiverne forskriver engelske arbejdere til at erstatte strejkende australiere og så arbejde for mindre, end hvad trades-unions lønsatserne foreskriver. Bestemmelsen blev stærkt bekæmpet i dagspressen, afhængig som den er på grund af avertissementerne af de store kapitalister, og det har voldet regeringen en hel del bryderier at føre loven ud i livet mod pressens og kapitalisternes protest.

Mens arbejderpartiet som N:o 1 på deres program således har sat beskyttelsen mod andre arbejdere med lavere standard of life, behandler det andet punkt beskyttelse for dem mod arbejdsgivernes udbytning og overgreb og beskyttelsen ønskes gennemført ved hjælp af *tvangsvoldgift*. Ved *tvangsvoldgift*, compulsory arbitration, tænker en australier på en voldgiftsinstitution, der afgør alle stridigheder mellem arbejdsgivere og organiserede arbej-

dere, før disse udarter til strejker og lockout's og således indrettet, at selv om den ene part i striden protesterer mod at voldgive sin sag, bliver han *tvunget* (eventuelt ved store bøder) til at adlyde voldgiftsrettens kendelser, ganske som om det var en almindelig lov og ikke en domskendelse, der fastsatte den fremtidige løn og *alle* øvrige arbejdsbetingelser. Med andre ord: den australske arbejder vil, at staten gennem et af sine organer, the court of arbitration, skal regulere alt det, som tidligere afgjordes af den stærkeste part i den vanlige kamp arbejder og arbejdsgiver imellem. De hidtil eksisterende (stats-) voldgiftslove har sammensat domstolen af en højesterets dommer, en af arbejderne og en af arbejdsgiverne valgt repræsentant. Hvor disse domstole har eksisteret, har arbejderkampe været så godt som ukendte, hvad der imidlertid sikkert for en stor del skyldes, at konjunkturerne har været opadgående, og arbejderne derfor i reglen har opnået nogle for dem gunstige kendelser. — Men det er kun ringe myndighed, forbundsparliamentet har på dette område, idet det kun kan lovgive om voldgift og mægling i de arbejderstridigheder, der strækker sig ud over en enkelt stats grænser; al anden industriel lovgivning hører under staternes lovgivningsmyndighed, indtil det engang lykkes arbejderne at gennemføre deres 10:de programpunkt om forfatningsændring til at muliggøre ensartet arbejderlovgivning over hele Australien. Dog allerede nu er arbejderne ivrige efter en federal domstol, selv med så ringe en jurisdiktion, da de indser, at det vil være let for dem gennem deres fagforbund at lade en strid fra en stat brede sig til flere og således få den for domstolen. Og så vil domstolen jo gavne meget ved at umuliggøre en trafik, som enkelte arbejdsgivere skal have forsøgt, når en voldgiftskendelse gik dem imod, nemlig at flytte deres virksomhed ind i en stat, hvor de selv og ingen udenforstående myndighed dikterer arbejdsbetingelserne. — Faderen til tvangsvoldgifts-tanken KINGSTON forelagde som handelsminister i sidste rigsdags-samling et lovforslag om oprettelse af en sådan domstol for hele Australien, men det blev ikke gennemført, da Kingston med arbejderpartiet på sin side blev uenig med den øvrige regering om flere bestemmelser og dimissionerede. Rimeligvis vil nu det forstærkede arbejderparti få sin vilje igennem, skønt det nok vil knibe på et

punkt, nemlig om de i de enkelte staters tjeneste stående arbejdere (f. eks. jernbanearbejdere) skal henføres under loven, hvad der påstås at være en krænkelse af hver enkelt stats bevillingsret¹⁾.

Man må ikke tro, der er almindelig enighed blandt arbejderne om tvangsvoldgiftens fortrinlighed; men en ting er alle enige om er opnået, og det er arbejdernes organisationsret, da domstolen jo kun giver sig af med organiserede arbejdere. Forhandlingen mellem arbejdsgiveren og den enkelte arbejdssøgende om løn, arbejdstid og andre arbejdsbetingelser er afløst af fællesforhandlinger, og ethvert forsøg på at vende tilbage til den gode, gamle ordning er dødt og magtesløst. Og så må man huske, at voldgift jo ikke er det eneste middel, arbejderne benytter til at forbedre deres kår, men at de halvfemserne igennem i de forestellige stater har gennemført udmærkede fabriklove, butiksløve og mineløve og fået fastsat minimumsløn for statsarbejder o. s. v. Det er først i dette århundrede, at tvungen voldgift efter N. Z:s mønster er gennemført i New South Wales og Western Australia, så der i Australien ikke haves erfaring nok til at dømme om deres nytte for arbejderne. Alle de forskellige fabriklove, hvis gennemførelse blev fremskyndet meget ved avisernes offentliggørelse af frygtelige eksempler på »sweating» af fabrikspiger og børn, har strenge bestemmelser om sanitære forhold og om børne- og kvindearbejde. Men hertil kommer andre bestemmelser, som ikke kendes i andre fabrikslove. Det vilde blive for udførligt at omtale alle fabrikslove; her skal kun nævnes nogle af bestemmelserne i de victorianske love fra halvfemserne om fabrikker og butikker, da de vist er de mest fremskredne og også indeholder de interessante løn-råd (wages-boards). I 1902 ændredes lovene noget og i efteråret 1903 skal der være gennemført betydelige ændringer i arbejdsgivervenlig retning, særlig med hensyn til løn-rådene. Disse blev indført i 1896 for visse fags vedkommende og senere blev der ved parlamentets beslutning oprettet en del ny råd, i alt vistnok 30. Medlemmerne hertil valgtes halvt af arbejderne, halvt af arbejdsgiverne i det pågældende fag, og formanden valgtes

¹⁾ D. 22 April 1904 dimissionerede den australske regering, fordi den ikke kunde få sin vilje på dette punkt.

igen af de således valgte, uden for deres kres, hvis de kunde blive enige — ellers af arbejdsministeren, der også skulde vælge hele møbelsnedkerrådet, da man ikke vilde give de i dette fag talrige kinesere valgret. Rådene, der kun sjældent fik fattet nogen beslutning uden ved formandens afgørende stemme, fastsatte minimumslønnen for en bestemt arbejdsdag og betalingen for overarbejde og kunde basere den enten på akkordarbejde eller dagarbejde. De bestemte forholdet mellem antallet af fuldt uddannede arbejdere og antallet af lærlinge og »improvers«. Fabriksdirektøren havde ret til at give gamle og svage arbejdere lov til at arbejde for mindre end minimumslønnen. Lønsatserne skulde fastsættes efter arbejdets art og arbejdernes alder og køn; men i 1903-ændringerne tilføjes, at ingen minimumsløn må fastsættes højere end den gennemsnitsløn, der betales af respektable arbejdsgivere til arbejdere af gennemsnits-dygtighed. Rådskendelserne galdt kun for byerne, men kunde af regeringen bringes til anvendelse overalt. Der er tillagt fabriksdirektøren stor myndighed til at undersøge, om kendelserne overtrædes. Rådene har ingen magt til at fastsætte andre end de ovennævnte arbejdsbetingelser i modsætning til de næsten almægtige voldgiftsdomstole i de andre stater. Forsvarerne af lønrådene hævder over tilhængerne af voldgiftsdomstole efter New Zeelands mønster, at rådene er at foretrække, da de er sammensat af folk, der har speciel forstand på det *faglige* spørgsmål, hvorom der kæmpes, medens voldgiftsretternes 3 dommere, der fungerer i alle fags sager, ofte skal skønne om ting, de har meget lidt kendskab til; det er dog neppe tvivlsomt, at denne mangel ved voldgiftsretterne rigeligt opvejes ved disse dommers større overblik over samtlige fag, over fagenes indre forbindelse og over landets hele økonomiske situation. — Blandt arbejdsgivere har der været ikke så lidt misfornøjelse med rådene, og de har sikkert med glæde benyttet sig af arbejderpartiets nederlag ved sidste valg ¹⁾ til at få nogle dem passende ændringer gennemført.

I fabriksloven er der fastsat en absolut minimumsløn for enhver arbejder på 2 sh. 6 d. pr. uge. Dette er væsentlig gjort for at hindre den sweating, som der i trikotage-fagene var drevet med

¹⁾ I Juni 04 afholdtes igen valg til det victorianske parlament, og arbejderne gik stærkt fremad i antal.

drenge og piger, der antoges som lærlinge uden løn og blev afskediget, når de forlangte betaling. Og særlig for at hindre udsvedning af syersker, der arbejder hjemme, skal der til fabriksdirektørens rådighed stå en fortegnelse over alle hjemmearbejdere, deres arbejde og løn. I øvrigt er reglerne om børne- og kvindearbejde omtrent de samme som i andre moderne fabriklove.

I bestemmelserne om butikker foreskrives bl. a., at alle butikker med undtagelse af apoteker, konditorier, kafeer og restaurationer, frugt- og grønthandler, tobakshandler og bog- og avishandler, skal lukkes kl. 7 de 5 ugedage, kl. 10 om lørdagen, medmindre regeringen efter at have modtaget andragende derom fra en majoritet af butiksejerne giver lov til at holde dem længere åbne eller påbyder at lukke dem tidligere — f. eks. særlig påbyder en ugentlig half-holiday fra kl. 1. Og det er reglen, at en dag i ugen lukkes der kl. 1, for at alle butiksfolkene på samme dag kan få den dem ved loven sikrede halve fridag. I greater Melbourne må ingen butiksarbejdere være beskæftiget mere end 52 timer om ugen, men fabriksinspektøren kan give lov til overarbejde i 40 dage om året. For kvinder og for børn under 16 år, som arbejder i de ovenfor nævnte særlig undtagne butikker, er der foreskrevet en maximumsarbejdsuge på 60 timer og en half-holiday.

Forinden de egentlige arbejderlove forlades skal det blot lige nævnes, at Australien står langt tilbage på arbejderforsikringsområdet. Arbejderne kæmper for ulykkesforsikring, men kun i South Australia findes der en lov herom efter engelsk mønster.

Som N:o 3 på programmet har arbejderpartiet opstillet kravet om en alderdomspension eller forsørgelse for hele commonwealth. Det er en ganske naturlig fordring; for det første er det hidtil kun to af de seks stater, der har indrettet en sådan pension og for det andet stiller disse pensionslove som betingelse for opnåelse af pension, at vedkommende i 20 eller 25 år har haft ophold i denne enkelte stat, hvad der er meget hårdt derovre, hvor befolkningen flytter så meget rundt. En bestemmelse om 25 års ophold i the commonwealth vilde jo være langt liberalere. Men endelig bliver de to bestående love ikke — i al fald ikke i Victoria — administreret human, idet det menes, at her er et af de punkter, på hvilke man i finansielt vanskelige perioder kan spare. Man venter ikke

af det federale parlament, at det vil optræde så tarveligt, og der er for øjeblikket heller ingen udsigt til at det skal blive så økonomisk slet stillet som staterne. Som så mange af de demokratiske love i Australien er også de to pensionslove lånt fra New Zealand. I 1898 fik SEDDON en lov gennemført her efter store kampe, og i 1901 vedtog både Victorias og New South Wales's parlamenter de nu gældende love. Men disse er udgået af en vidt forskellig ånd, den ene forudsættes at være en pensionslov for personer, til gengæld for at de »deres liv igennem har hjulpet til at bære koloniens byrder ved at betale skatter og ved med deres arbejde og dygtighed at åbne op for landets hjælpemidler», den victorianske derimod motiveres med at »det er statens pligt at sørge for dets gamle og hjælpeløse fattige». Den sidste kan også kun betragtes som en fattiglov for gamle, den indholder således nøje bestemmelser om, hvilke slægtninge der kan tvinges til at yde hele eller dele af pensionen, og giver den embedsmand, der skal tildele pensionen, meget stor myndighed til at skønne om vedkommendes trang, et skøn, som træffes forholdsvis mildt, når der er penge nok i statskassen, men bliver meget hårdt og inhumant, når parlamentet nedsætter bevillingerne til pensionen ganske vilkårligt. Man kan nogenlunde sammenligne humaniteten i Victoria (hvor arbejderpartiet led afgørende nederlag ved sidste valg) med den i New South Wales (hvor partiet stadig er mægtigt) ved at betragte deres pensionsudgifter. De udgør over $\frac{1}{2}$ million pds. st. i N.S.W., i Victoria under 300,000 pds., og det skønt Victoria har 66,000, N.S.W. kun 47,000 personer over 65 år; ganske vist yder N.S.W. også pension til invalider over 60 år, men det spiller ikke nogen stor rolle (c. 40,000 pds. af de 500,000 pds.). Maximum for alderspensionen er i N.S.W. 10 sh., i Victoria 8 sh. om ugen og ydes når ansøgeren ikke har fra andre kilder mer end denne sum om ugen eller ejer en vis formue ¹⁾. Men selv om N.S.W.'s foranstaltninger for de gamle er langt bedre end Victoria's og forresten også end New Zealands, må man ikke betragte dem som ideale. For eksempel er det højst uhyggeligt at overvære undersøgelse af ansøgenes værdighed, skønt også N.S.W. ved at foretage dem

¹⁾ For hvert pd. en ansøger har mere i indtægt om året, får han et pd. mindre pension.

for lukkede døre viser sig mere hensynsfuld end de to andre lande, hvor enhver kan overvære dem i retssalen og se dem refereret i aviserne næste dag. Disse undersøgelser, der i reglen er ledsaget af en forud optaget politirapport, går ud på at få oplyst, om vedkommende nu ikke i sine tidligere dage har drukket for meget øl, om han ikke har forladt sin kone eller mand eller forsømt sine børn o. s. v., og næsten endnu værre er det, at man stadig holder øje med pensionærene for at påse, at de ikke misbruger pensionen — alt sammen ting, som så godt kan forklæres ud fra englændernes medfødte hykleri, men som gør den så smukt udtalte tanke om pension til samfundets arbejdere til intet andet end tomt mundsvær.

Men håbet står som sagt til, at det demokratiske federale parlament vil tage sig af sagen, og kun økonomiske vanskeligheder vil kunne tænkes at stoppe sagen. Hvis en pension blev gennemført for hele Australien efter N.S.W.'s forholdsvis liberale mønster, vilde det betyde en årlig udgift på 1,8 millioner pds. st., en udgift, der nok vilde stige stærkt år for år og hurtigere end befolkningsantallet. Således er allerede i 10 året 1891—01 den mandlige befolkning over 65 i hele Australien fra at udgøre 3,72 p. ct. af befolkningen steget til 4,33 p. ct., den kvindelige fra 2,57 til 3,66 p. ct. (jvf. at i Danmark udgør de over 65 årige c. 6 p. ct. af befolkningen).

Det næste programpunkt er: det offentliges overtagelse af monopoler. Men som den kapitalistiske presse dag for dag gjorde opmærksom på i sine ledere under den nys afholdte valgkampagne, er dette kun en pæn form at sige det samme på, som man i Europa kalder socialisme. Det viser sig da også, at i flere af statsprogrammerne er der i stedet for ordet monopoler sat »midlerne til produktion, fordeling og ombytning». At diskutere om de australske arbejdere er socialister eller ej, vilde jo kun være et slagsmål om ord. Sikkert er det, at de er ligeså socialistiske som vore hjemlige socialdemokrater, og der er neppe hverken flere eller færre der end her af dem, som på valgdagen stemmer med arbejderne, der véd, hvad socialisme er. Der findes ganske vist i de forskellige byer små marxistiske selskaber, der — ganske som vore rent socialistiske diskussionsklubber — trækker på skuldrene af arbej-

derpartiets reformiver, men de spiller ingen rolle. Og når den berømte engelske arbejderfører TOM MANN, der er engageret af det victorianske arbejderparti for at sætte mer liv i deres organisationer, i det ene øjeblik udfra en socialistisk tankegang hævder, at der mellem kapital og arbejde aldrig kan stiftes fred, det næste anbefaler arbejderne at kæmpe for tvungen voldgift for at opnå industriel fred, så opnås herved intet for det socialistiske parti udover, at de kapitaliske blade som ulve kaster sig over en sådan inkonsekvens. Det er jo vanskeligheden ved at forene idags og imorgens politik der her viser sig, og australierne sætter som alle engelske nationer »mer pris på en unze af praksis end på en ton af teori» og arbejder derfor for idag. Og de retter derfor deres blik først mod de mest iøjnefaldende og skrigende uretfærdige monopoler som mine- og landmonopolet. Som eksempel på deres praktiske måde at se sagen på, skal jeg anføre, hvad et medlem af det federale parlament, der kaldte sig socialist, udtalte som sin mening om den rigtigste politik, nemlig at det offentlige ikke selv skulde starte virksomhed, men overlade det til det private initiativ, og så når den private virksomhed på grund af de dyre anlægskostninger og overkapitalisation gik fallit, da overtage den for en billig penge! — Imidlertid arbejderpartierne har ikke endnu på dette punkt fået socialismen ført videre, men står opmærksomt på vagt mod de forsøg der gøres på at lade det private initiativ trænge ind på områder, hvor det offentlige hidtil har hersket — som f. eks. på jernbanevæsenet. De forsøg, South Australia og Victoria har gjort med statsudførsel af landbrugsprodukter, er for små til at kræve nærmere omtale.

På arbejdernes militære politik skal jeg ikke komme nærmere ind, men kun nævne, at de bestræber sig for at få de militære udgifter nedsat til det beløb, de udgjorde i året for 30 Juni 1899 (den sydafrikanske krig) og på at få hær- og flådevæsendet gjort australsk-nationalt i modsætning til engelsk-imperialistisk.

Ved at vedtage og arbejde for programmets 6e punkt viser det federale arbejderparti sig at stå højere og at have et langt videre blik end statspartierne. Det omhandler den evige lånen, som staterne har fremturet i, og som arbejderne ikke har protesteret mod hidtil, når de blot fik deres andel af de lånte penge.

Det federale parti derimod indser nu, at følgen af at Australien kommer i større og større økonomisk afhængighed af den engelske finansverden, i tidens løb vil blive, at man fra England vil søge om muligt at sætte en stopper for den demokratiske bevægelse. Allerede nu har den engelske pengeudlåner flere gange kritiseret australsk arbejdernevælde, og hvert arbejdnederlag hilses med glæde af »Bull-Cohen». Derfor siger arbejderne stop, ingen mer statslån, undtagen hvor absolut nødvendigt, samtlige udgifter skal afholdes af de årlige indtægter. Det er på høje tide, at de siger stop; i 1902 udgjorde således de 6 staters statsgæld tilsammen 215 mill. pds. og synes stadig i stigen, da staterne dækker deres årlige underskud med nye lån. Den kommunale gæld er forholdsvis ringe — kun mellem 16 og 17 mill. pds. — hvad der skriver sig fra, at det lokale selvstyre i nogle af staterne er meget lidt udviklet, og derfor en række udgifter, som plejer at findes på kommunernes regnskaber, belaster staternes. Alt i alt betyder det, at hvert individ af den 3,800,000 personer store australske befolkning har at bære en offentlig gæld af omkring 60 pds. Naturligvis går det ikke an at sammenligne denne sum med de opmod 10 pds., der hviler på vore danske hoveder, — i Australien ejer staterne jo endnu enorme domainer, som vel endnu ikke giver stort udbytte, men nok i tidens løb vil gøre det, hvis de da ikke er bortsolgt for at skaffe dækning for de årlige underskud. Men at gælden hviler tungt — trods alle aktiver — på nutidens mennesker, indses let af den omstændighed, at forrentningen af staternes gæld udgør c. $\frac{1}{3}$ af samtlige commonwealth's og staternes udgifter. Denne finansielle misère medfører ganske uvilkårligt, at det gang på gang forekastes arbejderne: »Er det følgen af jeres radikale arbejderpolitik, at landet står på fallittens rand, så Gud fri os fra den politik!» Men hvor ofte dette gentages, lige uretfærdigt bliver det. Sagen er nemlig den, at der meget langt fra betales skatter tilstrækkelige til de nødvendige udgifter, ikke fordi det vilde volde befolkningen nogensomhelst vanskelighed at bære dem, men fordi parlamenterne ikke vil bevilge dem. Grunden hertil er igen dels den almindelige følelse, der hersker hele verden over, men vist mest intensivt i yngre lande, at skatter er et nødvendigt onde, som bør gøres så lille som muligt, dels at overhusene ikke vil vedtage de

skattelove, underhusene synes om og som væsentlig går ud over de store landejendomsbesiddere, og omvendt. Det kan som illustrerende eksempel anføres, at, da det Tasmaniske underhus var gået sammen med overhuset ved vedtagelsen af den udemokratiske foranstaltning at nedsætte grænsen, under hvilken ingen indkomstskat skulde betales, fra 150 pds. til 100 pds., faldt ved de påfølgende valg samtlige ministre, og deres hidtidige ret store majoritet i underhuset forvandlede til en ubetydelig minoritet. Alle australske skatter (til commonwealth, stat og kommune) udgør kun lidt over 12 mill. pds. eller omkring $3\frac{1}{2}$ pds. pr. hoved. Når man hermed jevnstiller, at hver dansk mand betaler omkr. $2\frac{1}{2}$ pds., men at hans gennemsnitsindtægt er mindst 3 gange mindre end australiernes, forstår man hvor godt den australske skatteborger er stillet, og hvor uretfærdig hans bebrejdelser mod den vanlige syndebuk, arbejderpartiet, er.

Det federale arbejderparti har ingen skattepolitik. For at partiet nemlig ikke skulde sprænges, ved at de New South Wales'ske arbejdere var frihandlere, de fleste andre protektionister, er det vedtaget, at på dette punkt står hver enkelt repræsentant fri og behøver ikke at rette sig efter, hvad partiets flertal vedtager. Men bevægelsen går i retning af beskyttelse udfra den betragtning, at lige så vel som vi ved at udelukke lavere racer fra vore lande søger at undgå unfair konkurrence, lige så vel bør vi gennem høj beskyttelse værge os mod, at disse racers billige produkter skal konkurrere med vore dyre. På den direkte beskatnings område hersker der i partiet enighed om retfærdigheden af progressiv indkomst- og landbeskatning, især af den sidste. Det er udenfor al tvivl, at HENRY GEORGE har haft nogen indflydelse på den herskende tillid til landskatter, og der findes blandt arbejderne en hel del »single tax'» ere. Men hans indflydelse er meget overdrevet, og de fleste holder kun på landskatten, fordi det irriterer dem at se de store landlords med 100,000, ja millioner af acres, og de håber ved en hård beskatning at tvinge dem til at udstykke. Hidtil har de dog kun opnået at få gennemført meget moderate skatter, der har megen lille financier betyding, og aldeles ikke, således som Georganere rundt omkring har påstået, har haft nogensomhelst påviselig social forbedring til følge. Endnu har the commonwealth

ingen landskat. men arbejderne vil arbejde stærkt for at få en sådan, især hvis det bliver nødvendigt for at stoppe, at nogen af staterne lod en transkontinental jernbane bygge af et privatselskab, der så ligesom i Amerika skulde have overdraget store landstrækninger langs jernbanelinien. Måske allerede frygten for en sådan skat, der skulde tage hele den værdiforøgelse, jernbanen gav landstrækningerne, vil være nok til at bortskræmme det private initiativ. Endnu har de enkelte stater jernbanevæsenet under sig, men forbundsforfatningen giver forbundet ret til med staternes samtykke at overtage det, hvad arbejderne er meget ivrige efter, om ikke af andre grunde, så fordi funktionærerne bliver bedre behandlede af det federale end af statsparlamenterne. En af de første beslutninger, taget af det nyoprettede parlament, var således at indføre en minimumsløn på 110 pds. for alle funktionærer og bestillingsmænd over 21 år, en beslutning, der f. eks. blandt de tidligere ret dårligt lønnede telefonpiger vakte megen jubel.

Resten af programmet, omhandlende sølove, statsbank og statsassurance og patentlov, er der ikke grund til at omtale nærmere. Men derimod skal med et par ord nævnes arbejdernes bestræbelser i de enkelte stater på de områder, der hidtil ikke har været lejlighed til at behandle. Her kæmper de først og fremmest for konstitutionelle forbedringer, som afskaffelse af overhusene og indførelse af referendum. Vreden over overhusene er naturligvis mer og mindre intensiv i de forskellige stater, alt eftersom valgretten til husene er indrettet, men enige synes arbejderne overalt at være om hellere at lade sig bremse i deres fremstormen af hele folket end af et snevert overhus. Hvor der endnu ikke er almindelig valgret til underhuset for enhver voksen mand eller kvinde, arbejdes der herfor. — Fri konfessionsløs undervisning fra børneskolen til universitetet er et programpunkt, det vil volde en del besvær med at få gennemført, da man jo fra England er vant til den dyre universitetsuddannelse. — Endelig vil arbejderne ikke mere finde sig i salg af de store domainer, staterne ejer; de holder på statsfæste med hyppig omvurdering, for at staten ikke skal give afkald på den stigende jordrente ved salg eller fæste på længere åremål. Og i de forskellige landbolove vil man finde mange demokratiske bestemmelser til fremme af små jordbrug o. s. v. — Stor indflydelse

har arbejderpartierne haft på de foranstaltninger, staterne har truffet til at formindske arbejdsløsheden — både gennem arbejdsansvinningskontorer, gennem store offentlige arbejders foretagelse i rette tid og ved at oprette særlige hjem for de arbejdsløse, der var sunket så langt, at de ikke kunde arbejde, før de var blevet legemligt som åndeligt restitueret et sådant sted.

Meget har arbejderne fået gennemført, mere står tilbage. Om det vil vare kort tid eller længere eller om det overhovedet vil være muligt at få resten gennemført, ja det vil afhænge af, om arbejderne kan vedblive at holde ballancen mellem de to »borgerlige» partier, frihandlerne og protektionisterne, eller hvis de går op i hinanden, om de da alene kan erobre majoriteterne i parlamenterne. Hvad arbejderne indtil nu har opnået socialt kan samles i det, at deres klasse ikke nu ses ned på som en lavere end de andre's — snarere ses der af den store befolkning, også af den del, den står uden for den egentlige arbejderklasse, med lidt foragt på »the wealthy lower orders». Økonomisk har arbejderne opnået så meget som noget andet sted — vel når arbejdslønnen (den reelle) ikke så højt op som i U. S. A., men til gengæld er arbejdsløsheden meget mindre. Politisk har arbejderne endelig opnået en stærkere stilling end hvorsomhelst ellers, men det må ikke helt overses, at de har fået en god hjælpende hånd fra de social-radikaleste blandt protektionisterne. Om ikke denne alliance på den anden side vil skade deres politiske fremtid, er det for tidligt at dømme om.

* * *

*

Ovenstående var grundlaget for et foredrag i social-økonomisk samfund i København i foråret 1904. Siden den tid har arbejderpartiet overtaget regeringen, efter at den forrige regering faldt over voldgifts-loven. Arbejderregeringen har hidtil med vanskelighed kæmpet for at bevare majoritet i underhuset, især under den fortsatte kamp om voldgiftsloven. Dog endnu i Juli sad den og vandt dag for dag mer tilslutning blandt befolkningen, idet regeringen endnu ikke gjort andet end holde sig strængt til det ovenfor skitserede program.

8/8 04.

Administrativ praxis.

8. *Ansökning om antagande af släktnamnet Holmer bifölls, då upplyst blifvit, att sökandens samtliga syskon före utfärdande af 1901 års namnförordning burit detta namn.*

Sedan fotografen Paulus Emanuel Andersson från Kolsva uti en till Kbfde i Västmanlands län ingifven ansökning, med förmälan, att han önskade antaga släktnamnet Holmer, anhållit om godkännande af den sålunda tilltänkta namnändringen samt kungörelse om ansökningen på stadgadt sätt ägt rum, utan att någon invändning däremot gjorts, förklarade Kbfde, enligt resolution den 3 juni 1903, att, enär det nya namnet veterligen bures af annan släkt och tillika vore af mera egenartad beskaffenhet, Kbfde, med stöd af grunderna för förordningen angående antagande af släktnamn den 5 december 1901, funne ansökningen icke kunna bifallas.

Häremot anförde A. besvär hos K. M:t, som, enär i målet vore upplyst, att klagandens samtliga syskon redan före utfärdandet af berörda förordning såsom släktnamn antagit namnet Holmer, och med hänsyn till hvad för öfrigt i målet förekommit, enligt beslut den 14 augusti 1903, fann skäligen att, med ändring af Kbfdes öfverklagade beslut, bifalla den af klaganden i målet gjorda ansökningen.

G. T.

9. *Ansökning om antagande af släktnamnet Ahlmark afslogs, då detta namn bars af annan släkt och måste anses vara af mera egenartad beskaffenhet.*

Sedan Johannes Eliasson Olsson från Göteborg och hans hustru Anna Fredrika Olsson, född Hallén, hos Kbfde i Göteborgs och Bohuslän anhållit om tillstånd att få antaga släktnamnet Ahlmark, men, efter det kungörelse om ifrågavarande ansökning på stadgadt sätt ägt rum, kaptenen vid Värmlands regemente C. O. Ahlmark, med bifogande af bevis från vederbörande pastorsämbeten, utvisande, att han, hans fader och hans farfader i kyrkobok antecknats med namnet Ahlmark, anhållit, att makarna Olssons framställning icke måtte bifallas, företog Kbfde detta ärende till

pröfning den 23 juni 1903, hvarvid Kbfde lämnade den mot ansökningen i fråga gjorda invändning utan afseende samt, under åberopande af förordningen om antagande af släktnamn den 5 december 1901, godkände, att makarna Olsson finge antaga släktnamnet Ahlmark i stället för Olsson.

Häröfver besvarade sig kaptenen Ahlmark hos K. M:t, som, enligt beslut den 16 oktober 1903, enär namnet Ahlmark, efter hvad i målet blifvit upplyst, bures af klagandens släkt och tillika måste anses vara af egenartad beskaffenhet, med ändring af Kbfdes öfverklagade beslut, fann den af makarna Olsson gjorda ansökning om antagande af släktnamnet Ahlmark icke böra bifallas.

G. T.

10. *Försändelser, adresserade till »Magnus Nilsson, Malmö» eller »Herr Magnus Nilsson, Malmö», hafva, då de ej varit försedda med bostadsadress eller annan närmare beteckning, betraktats såsom obeställbara.*

Hos Generalpoststyrelsen gjorde handlanden Magnus Nilsson i Malmö, med förmålan, att han, som vore innehafvare af den i handelsregistret för Malmö stad införda firman »Magnus Nilsson», förvägrats att från postkontoret i Malmö utbekomma postförsändelser, adresserade till »Magnus Nilsson, Malmö», såvida försändelserna icke tillika varit försedda med bostadsadress eller annan beteckning, utvisande, att försändelserna varit afsedda för honom eller hans firma, framställning, att Generalpoststyrelsen måtte förordna om rättelse i berörda förhållande. Sedan uti däröfver afgifvet' yttrande postdirektören i Malmö anfört, att han, med afseende därå, att flera personer med namnet M. Nilsson eller Magnus Nilsson vore boende i Malmö samt förty ofullständig adressbeteckning vållade ovisshet angående försändelsernas rätte adressat, meddelat föreskrift bl. a. därom, att till postkontoret ankomna försändelser, som vore adresserade till »Herr Magnus Nilsson, Malmö» eller »Magnus Nilsson, Malmö» icke finge utlämnas utan skulle såsom obeställbara behandlas, förklarade Generalpoststyrelsen genom beslut den 23 maj 1902, att styrelsen funnit sig icke böra göra ändring i berörda af postdirektören meddelade föreskrift, att försändelser, som vore försedda med någondera af sistnämnda adressbeteckningar, skulle behandlas såsom obeställbara.

Sedan i förnyad framställning därefter handlanden Nilsson hos Generalpoststyrelsen den 12 november 1902 yrkat, att postkontoret i Malmö måtte förständigast till honom utlämna försändelser, adresserade till »Magnus Nilsson, Malmö» eller »Herr Magnus Nilsson, Malmö», utlät sig Generalpoststyrelsen genom beslut den 9 januari 1903, att, enär några andra på saken inverkan omständigheter, än som varit föremål för Styrelsens pröfning den 23 maj 1902, icke förebragts, Styrelsen saknade skäl att frångå sitt då meddelade beslut.

Häröfver anförde handlanden Nilsson besvär hos K. M:t, under yrkande, att K. M:t måtte, med undanrödjande af Generalpoststyrelsens beslut, meddela postkontoret det af klaganden ifrågasatta förständigandet, men fann K. M:t, vid föredregning den 3 oktober 1903, ej skäl att göra ändring i Generalpoststyrelsens öfverklagade beslut.

G. T.

11. *Änka äger att undfå del af den utaf hennes aflidne man afgifna själfdeklaration.*

Sedan fanjunkaren Otto Ferdinand Säfströms änka Carola Säfström hos magistraten i Karlskrona anhållit om tillstånd att taga del af den utaf hennes aflidne man till vederbörande taxeringsmyndighet år 1903 afgifna själfdeklaration;

men magistraten genom beslut den 18 april 1904 funnit sig mot stadgandet i 34 § 2 mom. i Kungl. förordningen om inkomstskatt den 21 juni 1902 icke kunna bifalla nämnda anhållan;

utlät sig Kbfde i Blekinge län, hvarest S. häröfver anført besvär, genom resolution den 28 samma månad, att Kbfde ej funnit skäl till besvären lämna bifall.

S. fullföljde besvären hos K. M:t, som, enär stadgandet i åberopade lagrum icke innefattade hinder för skattskyldig, som afgifvit uppgift till ledning för inkomsttaxering, eller för änka efter sådan skattskyldig att erhålla del af dylik aflämnad uppgift, enligt resolution den 15 juli 1904, fann godt att, med ändring af Kbfdes resolution, förklara klaganden berättigad att hos magistraten undfå del af ifrågavarande af hennes aflidne man afgifna själfdeklaration.

G. T.

Innehåll:

- C. V. L. Charlier**, Hvarför en öfvergång till allmän rösträtt i vårt land bör ske i sammanhang med införandet af proportionella val till riksdagens andra kammare.
- C. A. Reuterskiöld**, Rösträttspropositionen 1904.
- Sv. Trier**, Australsk arbejderpolitik.
- Administrativ praxis.**

Till red. insända skrifter:

Zeitschrift für Socialwissenschaft, herausg. von JULIUS WOLF.

1904:

- H. 6. *Aufsätze*: C. MATSCHOSS, Die Entwicklung der Kraftherzeugung in den letzten 25 Jahren. 1. — G. v. BELOW, Zur Würdigung der historischen Schule der Nationalökonomie. 4. — L. FULD, Arbeitsverträge und Arbeitsgerichte. — H. WESTERGAARD, Der Adel Schwedens. — — *Miscellen.* — — *Buchbesprechungen.*
- H. 7. *Aufsätze*: P. FRAUENSTÄDT, Aus der Geschichte der Zünfte. Kundschaftskämpfe. — C. MATSCHOSS, Die Entwicklung der Kraftherzeugung in den letzten 25 Jahren. 2. — v. BRANDT, Die japanischen Finanzen in ihrer Beziehung zu dem russisch-japanischen Kriege. — G. v. BELOW, Zur Würdigung der historischen Schule der Nationalökonomie. 5. — — *Miscellen.* — — *Buchbesprechungen.*
- Social tidskrift.* Organ för Studenter och Arbetare. Red. G. H. VON KOCH och E. LILJEDAHL. Stockholm 1904: h. 6—9.
- Finanstidende.* Organ for dansk Pengevæsen. Kjøbenhavn. Aarg. 4. N:o 32—49.
- Nordisk Tidskrift* för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska Föreningen. Red. OSKAR MONTELIUS. Stockholm 1904: h. 4, 5.
- Försäkringsföreningens Tidskrift.* Red. J. LEFFLER. Stockholm 1904: h. 2, 3 och supplementhäfte.
- Skandinavisk Månadsskrift för textilindustri.* Utg. af H. HENNING. Borås 1904: N:o 12.
- Stockholms köpmannaföreningens handelskammare* 1904: II: Statistisk öfversikt af Stockholms handel och sjöfart år 1903. Stockholm 1904.
- Bidrag till Sveriges officiella statistik.* D) Fabriker och Handtverk, 1902. E) Sjöfart, 1902. C) Bergshandteringen, 1903. Stockholm 1904.
- Meddelanden från K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik.* Stockholm 1904: N:o 2, 3.
- ELMQUIST, HENNING, Undersökning af den mekaniska verkstadsindustrien i Sverige. Stockholm 1904. (Verkställd på uppdrag af K. Kommerskollegium. Arbetsstatistik IV.)
- Tidskrift*, utg. af Juridiska Föreningen i Finland. Helsingfors 1904: h. 4.
- Finsk Tidskrift* för vitterhet, vetenskap, konst och politik, utg. af M. G. SCHYBERGSSON och R. F. v. WILLEBRAND. Helsingfors 1904: T. LVI. h. V o. VI. T. LVII. h. I—III.
- Nationaløkonomisk Tidsskrift.* Udg. af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse. Red. ADOLPH JENSEN. Kjøbenhavn 1904: h. 3—5.
- Det ny Aarhundrede.* Halvmaanedsskrift redigeret af P. MUNCH. København 1904: h. 17—20, 23, 24.
- Statsøkonomisk Tidsskrift*, udg. af Bestyrelsen for den Statsøkonomiske Forening. Kristiania 1904: h. 1, 2.
- Tidsskrift for Retsvidenskab.* Udg. af Bestyrelsen for den Stang'ske Stiftelse. Kristiania 1904: h. 2, 2.
- The Journal of Political Economy.* Chicago 1904: Vol. 12. N:o 3, 4.
- EDÉN, NILS, Den svenska centralregeringens utveckling till kollegial organisation i början af sjuttonde århundradet (1602—1634). Upsala 1902. (Utg. af K. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Upsala. VIII, 2.)
- TENOW, ELNA, Svar till D:r Ivan Bratt. Stockholm 1904. (Utg. af Nordiska Samfundet. Medlemsbladet 1904. N:o 3. B.)
- HOLMBERG, G. H:SON, Kooperationen bland de jordbrukande klasserna. Stockholm 1904.
- BELLE-TOP, H., Nogle bidrag til den sociale arbejdsstatistik. København 1904: h. 1.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE

 Malmö

Fonder öfver 23,000,000 kr.,

däraf garantifondsförbindelser 10,800,000 kr.

meddelar

brand- och hushyreförsäkringar

samt

lif-, lifränte-

och

kapitalförsäkringar.

